

Univerzita Pardubice
Fakulta Filozofická

Druhá světová válka na Baltu a její odraz v literatuře

Stanislav Kolařík

Bakalářská práce
2009

Univerzita Pardubice
Fakulta filozofická
Katedra věd o výchově
Akademický rok: 2008/2009

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Stanislav KOLAŘÍK**

Studijní program: **B6107 Humanitní studia**

Studijní obor: **Humanitní studia**

Název tématu: **Druhá světová válka na Baltu a její odraz v literatuře**

Zásady pro vypracování:

- Úvod
- Historická fakta
- Odkazy v literatuře
- Německo
- Polsko
- Pobaltí
- Závěr

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

- * N.Davies - Polsko
- * L.Švec - Dějiny Pobaltských zemí
- * J.Sack - Oko za oko
- * G.Grass - Při loupání cibule
- * G.Grass - Plechový bubínek
- * Z.Flisowski - Tu na Westerplatte
- * Ů.Tuulik - Jalovec i sucho přechká

Vedoucí bakalářské práce:

Mgr. Zbyněk Vydra, Ph.D.

Katedra historických věd

Datum zadání bakalářské práce: **30. dubna 2008**

Termín odevzdání bakalářské práce: **31. března 2009**

prof. PhDr. Petr Vorel, CSc.

děkan

L.S.

prof. PhDr. Karel Rýděl, CSc.
vedoucí katedry

V Pardubicích dne 30. listopadu 2008

PROHLÁŠENÍ AUTORA

Prohlašuji:

Tuto práci jsem vypracoval samostatně. Veškeré literární prameny a informace, které jsem v práci využil, jsou uvedeny v seznamu použité literatury.

Byl jsem seznámen s tím, že se na moji práci vztahují práva a povinnosti vyplývající ze zákona č.121/2000 Sb., autorský zákon, zejména se skutečností, že Univerzita Pardubice má právo na uzavření licenční smlouvy o užití této práce jako školního díla podle §60 odst.1

Autorského zákona, a s tím, že pokud dojde k užití této práce mnou nebo bude poskytnuta licence o užití jinému subjektu, je Univerzita Pardubice oprávněna ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložila, a to podle okolností až do jejich skutečné výše.

Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své práce v Univerzitní knihovně.

V Pardubicích dne 20.03.2009

Stanislav Kolařík

ANOTACE

Práce se zabývá konfrontací zážitku 2.světové války a svérázu Baltského moře. Toto ilustruje příklad tří knih, tří autorů ze třech národů. Každý z nich ukazuje pohled na téma z jiné pozice. Práce je doplněna historickými a literárními přehledy a krátkými úvody do reálií.

KLÍČOVÁ SLOVA

Druhá světová válka, Baltské moře, Polsko, Německo, Pobaltí, Günter Grass, Melchior Wańkowicz, Ülo Tuulik

TITLE

The Second World War on the Baltic Sea and its reflections in literature

ANNOTATION

Work deals with the confrontation experience the 2nd World War and Peculiarities of the Baltic Sea. This illustrates an example of three books, three authors from three nations. Each of them shows a view of the topic from a different position. The work is complemented by historical and literary reviews and short introduction to the realies.

KEYWORDS

The Second World War, Baltic Sea, Poland, Germany, Baltic states, Günter Grass, Melchior Wańkowicz, Ülo Tuulik

OBSAH

1. Úvod	1
2. Vymezení „Kulturního okruhu Baltu“	2
3. Státy „Kulturního okruhu Baltu“ před a během 2.světové války	4
3.1. Německo před a během 2.světové války	4
3.2. Polsko před a během 2.světové války	9
3.3. Pobaltské státy před a během 2.světové války	13
4. Literatury jednotlivých států	20
4.1. Německá literatura	20
4.2. Polská literatura	22
4.3. Literatura pobaltských států	24
5. Konkrétní příklady z jednotlivých literatur	26
5.1. Günter Grass (Německo)	26
5.1.1. O autorovi	26
5.1.2. Nástin reálií	27
5.1.3. Gunter Grass – Při loupání cibule	28
5.2. Melchior Wańkowicz (Polsko)	32
5.2.1. O autorovi	32
5.2.2. Nástin reálií	32
5.2.3. Melchior Wańkowicz – Westerplatte	33
5.3. Ülo Tuulik (Pobaltí - Estonsko)	38
5.3.1. O autorovi	38
5.3.2. Nástin reálií	38
5.3.3. Ülo Tuulik – Jalovec i sucho přečká	39
6. Závěr	42
7. Zdroje a použitá literatura	43
Přílohy	

1. Úvod

Války se vždy odehrávaly na zemi, ve vzduchu i na moři. Velmi často to byly války přímo o to moře. Cílem mé práce je ukázat prolínání tématu války a téma moře ve třech literaturách tří národů. Národa německého, polského a jednoho z národů „pobaltských“. Chci podat svůj komparativní názor, avšak současně nechávám čtenáři dostatek prostoru pro utváření názoru vlastního na základě mnou předložených informací.

Žánrově se jedná o osobní vzpomínkovou literaturu (ve Wańkowiczově případě o publicistický záznam vzpomínek jiné osoby). Jako příklad z literatury německé jsem použil knihu Güntera Grasse *Při loupání cibule* (v překladu J.Stromšíka vydal Atlantis; Brno 2007). Grass pocházel z Gdańska, přístavního města, centra oblasti Pomořanska a zároveň i oblasti Kašubská¹. Z města kde se po staletí mísila německá a polská mentalita. Proto sice není typickým Němcem, ale o to víc je typickým obyvatelem této oblasti. Za polskou literaturu jsem zvolil první část „dvojknihy“ Melchiora Wańkowicze *Westerplatte/Zpěv o Hubalovi* (v překladu J.Simonidese vydalo nakl.Vyšehrad; Praha 1979), kde tento velký polský publicista zaznamenává vzpomínky majora Henryka Sucharského, velitele skladiště Westerplatte. Prostor Gdańska má v mé práci klíčový význam, protože se v jeho ulicích míchaly oba majoritní svérázy oblasti, německý a polský. Třetím zdrojem pohledu jsou vzpomínky na dětství Estonce Ülo Tuulika, zaznamenané v relativně útlé knize *Jalovec i sucho přečká* (v překladu K.Chrobáka; nakl. Naše vojsko, 1984). Zde je téma moře jednoznačně nejintenzivnější, protože popisuje osudy lidu, který si nedokázal představit, že by k moři bylo dál než kousek.

Tyto tři autory jsem si vybral hned z několika důvodů. Každý představuje jeden národ oblasti, každý představuje zástupce určité role či postoje. Günter Grass v práci představuje zástupce Němců jakožto agresora. Melchior Wańkowicz nepřímého účastníka, avšak současně příslušníka polského národa napadeného a bránícího se. Ülo Tuulik zastupuje malé pobaltské země, jakožto oběti sledu událostí.

V obecně informativních kapitolách dávám nepatrně větší prostor historii a literatuře pobaltských států. A to hned ze dvou důvodů. Informace o nich nejsou většinou tak obecně známé jako v případě Německa a Polska. Navíc, jsou tři pobaltské země pro ilustraci historicko-kulturních souvislostí nejvhodnější.

---

¹ Kašubsko (*Kaszëbë* nebo *Kaszëbskô*) – oblast obývaná Kašuby - západoslovanským etnikem žijící v západně a jižně od města Gdaňsk. Pověstinou se identifikují, jako národnosti polské, příslušnosti kašubské. Podrobně např.: LABUDA, Gerald. *Kaszubi i ich dzieje*. Gdaňsk : Oficyna Czee, 1996. ISBN 83-904950-90.

2. Vymezení „Kulturního okruhu Baltu“

Baltské moře (*německy Ostsee, polsky Morze Bałtyckie, rusky Балтийское море, estonsky Läänemeri, lotyšsky Baltijas jūra, litevsky Baltijos jūra, dánsky Østersøen, švédsky Östersjön, finsky Itämeri*) a území států na jeho břehu tvoří dohromady různorodou, avšak specifickou a jednolitou mozaiku jazyků, národů a kultur. Jsou zde zastoupeny milionové národy mluvící polsky, německy a rusky, i národy s jazyky užívanými maximálně stovkami lidí (žemaitština, karelština, nebo livština²). Bylo to právě pobřeží Baltu, kde vznikla Hanza, kudy vedla „Jantarová stezka“, odkud vyplouvali na své cesty severští Vikingové, kde působil jeden z nejvýznamnějších rytířských řádů středověku – Řád německých rytířů. V Pobaltí dlouho bojovalo křesťanství s původními náboženstvími i pravoslavím, život obyvatelstva v této oblasti je nerozlučně propojen s mořem. To všechno jsou základy jedinečnosti této oblasti.

Zásadním problémem je definice samotného pojmu „Pobaltí“. Nejčastěji se pod tímto pojmem skrývají tři státy na východním pobřeží Baltského moře – Litva, Lotyšsko a Estonsko, společně ještě s Kaliningradskou enklávou Ruska. Tato definice se částečně kryje s dřívější středověkou definicí jako území řádového Livonska³ a pozdějších ruských gubernií Livonska, Kuronska a Estonska. S tím koresponduje i používání pojmu pro území obývané „pobaltskými Němci“ a od poloviny 19. stol i pro území obývané Balty (Prusové, Litevci, Jatvingové, Lotyši)⁴. Lze jej také definovat v širší konotaci jako skupinu států s Baltem jako jedním z ústředních motivů národní identity, a to bychom sem řadili kromě Estonska, Lotyšska a Litvy i Polsko a severní Německo (Z této premisy vycházím v této práci. pozn. aut.). V nejširším záběru sem lze zařadit všechny státy s přístupem k moři, a to by sem navíc patřily i všechny státy Skandinávského poloostrova a Dánsko.

Jistým specifikem oblasti je absence dlouhodobého hegemonu. Německo svůj vliv uplatňovalo dlouhá staletí a jeho otisk je zde velmi patrný. Pokud pomineme „předhistorické“ germánské kmeny, tak opravdový německý vliv se začíná objevovat přibližně kolem přelomu prvního tisíciletí společně s rozvojem námořního obchodu v této oblasti a vznikem Hanzы ovládané skupinou „Hanzovních měst“ (severoněmecký Lübeck, Rostock, Stralsund nebo

---

² Livština (Livii) je jazyk Livů/Livonců – původních obyvatel Lotyšska a zároveň je nejmenším samostatným jazykem v Evropě a jako svým mateřským jazykem jí mluví jí asi 5-10 vesměs starších lidí.

³ Livonský řád - Řád mečových bratří (*Fratres militiae Christi*) – autonomní součást Řádu německých rytířů která se zaslouhovala o šíření křesťanství ve východním Pobaltí.

⁴ Takto to publikoval Georg Heinrich Ferdinand Nesselmann ve své publikaci *Die Sprache der alten Preussen: An ihren Ueberresten erläutert* (vydána 1845).

Hamburk, polský Gdaňsk a Wolin, a východobaltské města Riga, Dorpat/Tartu, Reval/Tallin). Hanza zanikla na konci 16. stol.⁵ Po švédském intermezzu (část 16. a 17.stol.) se v oblasti objevil nový vůdčí subjekt a ten se udržel až do první světové války. Prusko. Prusy jsou vlastně takovou centrální mocností pro tuto oblast. Nejde pouze o Prusko v západním Baltu, zahrnující Šlesvicko-Holštýnsko a Pomořany (a mnohá další území směrem na jih, která pro nás momentálně nehrají roli), ale i oblast Západních Pomořan s centrem Gdaňsk a „Východního Pruska“ s centrem Královec (Königsberg, dnes Kaliningrad), zahrnující zbytek severní části Polska a část Litvy a Lotyšska. Tyto „Východní Prusy“ byly po velkou část středověku působištěm Řádu německých rytířů. V pozdějších dobách se na Univerzitě v Královci soustřeďovala kultura a věda z celé oblasti. V dnešní době je oblast ruskou enklávou a kotvištěm ruské Baltské flotily.

Rusko se o vliv v této oblasti snažilo neustále, protože to pro něj znamenalo přístup k Baltskému moři, a tudíž velké strategické a ekonomické výhody. V průběhu dějin se několikrát stalo vládcem pobaltských gubernií, od 40. let do začátku 90. let jsou gubernie součástí SSSR. V současnosti má Rusko v držení již několikrát zmíněnou Kaliningradskou enklávu. Polsko si se střídavými úspěchy a neúspěchy pouze udržuje svoji pozici silného hráče, avšak oblast nikdy celkově neovládlo.

Celkově lze definování „Baltského kulturního okruhu“ shrnout jako oblast, jejíž kultura i ekonomika byly vždy nějakým způsobem propojeny s rybolovem, námořním obchodem a v minulosti též s obchodem s jantarem.

---

⁵ „...nominálně existovala do poloviny 17. století“ (MÜLLER, H. a kol.. *Dějiny Německa*. Praha 1995. s.67).

3. Státy „Kulturního okruhu Baltu“ před a během 2.světové války

3.1 Německo před a během 2.světové války

Německé dějiny dvacátého století jsou historií dvou světových válek a před-, mezi- a poválečných období. Jsou dějinami vzestupů a velikášství, ale i následných porážek, utrpení a traumat.

První světová válka, kterou společně s dalšími spojenci prohrálo a jejímž bylo prohlášeno hlavním viníkem, srazila Německo na kolena. Příměří bylo podepsáno 11. listopadu 1918 v 11.01 hodin⁶. Jako podmínky příměří spojenci požadovali mimo jiné stažení vojsk z okupovaných území, vydání Alsaska-Lotrinska, vydání několika měst do rukou spojeneckých armád, odevzdání zbraní a některého vybavení, propuštění zajatců a vytvoření 35km široké demilitarizované zóny na levém břehu řeky Rýna⁷. Potupa německého národa byla nakonec dokonána dne 28. června 1919 podepsáním mírové smlouvy ve Versailles. Z trosk země vzniklá Výmarská republika⁸ ztratila veškeré své kolonie a část svého území⁹, musela radikálně zredukovat armádu do téměř nepoužitelného stavu¹⁰ a byly jí napočítány reparační ve výši 269 miliard marek.¹¹

Takto oslabený a potupený stát byl zmítán vnitřními nepokoji. Už během války se objevily tendence o radikalizaci některých hnutí. V roce 1916 se v rámci SPD¹² radikalizovala skupina později známá jako „Spartakovci“ – *Spartakusbriefer* (později základ pro vznik KPD – Komunistická strana Německa). V čele stáli Karl Liebknecht a Rosa Luxemburgová. Jejich cílem bylo vytvoření krajně levicového státního útvaru po sovětském vzoru¹³. Proti nim působilo několik krajně pravicových uskupení a stran.

---

⁶ smlouva o příměří byla podepsána v salónním voze v lese u Compiègne na řece Marně. Podepsali ji za Spojence francouzský vrchní velitel maršál Ferdinand Foché, za poražené Německo státní tajemník Matthias Erzberger.

⁷ MÜLLER, H. a kol.. *Dějiny Německa*. Praha 1995. s.228.

⁸ státní útvar vytvořený jako nástupnický stát Německého císařství z důvodu neochoty spojenců jednat s původní státní garniturou (MÜLLER, H. a kol.. *Dějiny Německa*. Praha 1995. s.229.). Výmarská republika trvala v letech 1919-1933.

⁹ viz příloha č.1.

¹⁰ toto nařízení se obcházelo zakládáním tzv.*Freikorpsů* – Sborů dobrovolníků – paramilitantních organizací s pevnou strukturou a morálkou. Byly nasazovány na Baltském pobřeží, v pohraničních oblastech a ve městech k potlačování revolučních nepokojů. Příslušníci Freikorpsů později přešli do Reichswehru a dalších sborů.

¹¹ tato částka byla později snížena na 132 mld. ve zlatě se splatností 30 let.

¹² SPD - *Sozialdemokratische Partei Deutschlands* (Sociálnědemokratická strana Německa).

¹³ Liebknecht 9.11.1918 neúspěšně vyhlásil v Berlíně „Svobodnou socialistickou republiku“. Na mnoha místech Evropy také vznikaly podobné státní tvary, nejznámější úspěšné byla Bavorská republika rad (*Bayerische Räterepublik*) existující 7.4 - 3.5.1919 a Maďarská republika rad (*Magyarországi Tanácsköztársaság*) trvajících 21.3.1919 – 1.8.1919 a vedená Bélou Kunem (dále vznikly republiky rad ještě na Slovensku a v Lucembursku).

V krajní pravici postupem času získala dominantní postavení DAP – *Deutsche Arbeiterpartei* založená 5.1.1919 a později (24.2.1920) přejmenovaná na NSDAP (*Nationalsozialistische Deutsche Arbeiterpartei* – Národně socialistická německá strana dělníků). Do čela se rychle dostává, tehdy ještě neznámý, Adolf Hitler. Po upevnění své pozice se odhodlává ke své první „větší akci“ – pochod na Mnichov dle Mussoliniho vzoru a neúspěšný pokus o státní převrat známý jako „Pivní puč“ v noci z osmého na devátého listopadu 1923. Nacisté jsou rozehnáni, Hitler na pět let uvězněn a NSDAP zakázána. Ve vězení píše svůj manifest *Mein Kampf*. Po Hitlerově propuštění r. 1925 je NSDAP obnovena, ale mění se strategie. Jsou založeny přidružené organizace SA (*Sturmabteilung*), SS (*Schutzstaffel*) nebo *Hitlerjugend*. Cílem je získat moc legální cestou. Po nátlaku na říšského presidenta Paula von Hindenburg se stává 30.1.1933 Adolf Hitler říšským kancléřem.

Období 1933-1939 se nese ve znamení upevňování moci a vlivu. Radikálně pomoci k tomu měla „Noc dlouhých nožů“ (30.4.1934) namířená proti nepohodlným pohlavárům, zejména pak proti okruhu kolem šéfa SA Ernesta Röhma. Druhá taková masová akce se konala 9.11.1938. „Křišťálová noc“ byla namířena primárně proti židovskému obyvatelstvu a majetku. Společně s židovskou otázkou se řešila ještě „otázka rozšiřování životního prostoru“ předložená už v *Mein Kampf*. Hitler se o ní často výslovně zmiňoval před svými spolupracovníky. První zmínka je zaznamenána 3.2.1933, poslední 23.5.1939 při jednání o otázce Gdaňska, když prohlásil: „*Danzig ist nicht das Objekt, um das es geht. Es handelt sich für uns um die Erweiterung des Lebensraumes im Osten...*“¹⁴. Cílem bylo uvolnit prostor od původních „méněcenných“ obyvatel, získat suroviny a usídlit zde Němce. Tímto prostorem mělo být především Polsko a Ukrajina. Hitler, a před ním Výmarská republika, měla eminentní zájem o prostor „Polského koridoru“¹⁵. Mělo tím dojít k propojení Říše a oblasti Východního Pruska.

Vztahy Německa se sousedním Polskem byly upraveny 26. ledna 1934 překvapivým podpisem německo-polské Smlouvy o neútočení s dobou platnosti 10 let. Vztahy se SSSR vyřešila Smlouva o neútočení mezi Německem a SSSR podepsána v Moskvě 23. srpna 1939, známá spíše jako Pakt Molotov-Ribbentrop. V dodatkových smlouvách je vyřešena právě otázka zájmových oblastí a sfér vlivu. Německo si tím otevřelo cestu pro invazi do Polska. Věřili, že je Sověti podpoří z druhé strany. Británii a Francii Hitler „uklidil“ pomocí Mnichovské dohody z 29. září 1938, a ještě si tím přilepšil ve formě části Československa.

---

¹⁴ „Gdaňsk není objektem, o který jde. Nám jde o rozšíření životního prostoru na Východě...“ (Bericht über eine Besprechung (Schmundt-Mitschrift), 1939 [online]) – překlad autor.

¹⁵ MÜLLER, H. a kol.. *Dějiny Německa*. Praha 1995. s.289. (viz příloha č.2.)

2. světová válka začala 1. září.1939 v časných ranních rovinách bleskovou invazí německé armády do Polska a jeho rozdělením na tři části. Německu připadlo podle smluv území Vartské župy, Říšské župy Gdaňsk-Záp. Pomořansko a území tzv. Generálního gouvernementu¹⁶. Postup se zastavil dle dohody se SSSR na řece Bug¹⁷. Následovala *Operace Wesseriübung*¹⁸ – invaze do Dánska a Norska a nakonec invaze do Beneluxu¹⁹ a Francie²⁰. Úspěch německého tažení spočíval především v taktice „Bleskové války“ – *Blitzkrieg*. Po úspěších na kontinentě se Hitlerovo oko začalo obracet na západ na Britské ostrovy²¹.

Po obsazení Jugoslávie a Řecka v dubnu 1941, byl v Německých rukách celý Balkán. Nic tedy nebránilo porušit smlouvy a zahájit útok na SSSR – *Operaci Barbarossa*. Útok začal najednou ve třech směrech²², bez oficiálního vyhlášení války, 22.června 1941 ve 3:15 ráno. Zprvu byl útok úspěšný a armáda postupovala, ale na konci roku se postup zastavil před Moskvou. V létě 1942 ještě německá armáda pronikla až do Stalingradu na řece Volze.

V Říši, trýzněné spojeneckými nálety a nedostatkem všeho, začínal být život stále těžší. Přicházely sliby a vize, ale skutky nepřicházely. Nesrovnatelně horší podmínky měli už od vydání „Norimberských zákonů“²³ Židé. Ti jako rasa stojící úplně nejnižší byli na řadě jako první. Původně měli být deportováni, jak bylo s oblibou vštěpováno veřejnosti, do některých odlehlých území - třeba na Madagaskar nebo na Sibiř. Úkol vypracovat projekt „konečného řešení židovské otázky“ dostal šéf hlavního říšského bezpečnostního úřadu (RSHA) Reinhard Heydrich. Výsledek své práce přednesl na konferenci ve Wannsee dne 20.ledna 1942. Plánem byla systematicky provedená masová deportace židovstva na východ, kde budou použiti k pracovním úkolům. Počítalo se s přirozeným úbytkem a následnou cílenou likvidací těch, kdo přežili²⁴. Praktickým nástrojem byla soustava koncentračních táborů (*Konzentrationslager*, zkráceně *KZ*)²⁵ a následně vyhlazovacích táborů (*Vernichtungslager*)²⁶.

---

¹⁶ Němci okupované území středního Polska nezačleněné však do Německé říše.

¹⁷ Příloha č.3.

¹⁸ Útok byl zahájen 9.dubna 1940. Dánsko se na základě předválečných smluv vzdalo během prvního dne, Dánové si pod patronátem krále Kristiána X. udrželi obrovskou, téměř úplnou autonomii na Německu. Norsko se měsíc bránilo, ale 10.června 1940 taktéž kapitulovalo.

¹⁹ Nizozemsko kapitulovalo 15.května, královna Wilhelmina společně s vládou uprchla do Londýnského exilu Belgická kapitulace proběhla 27.května. Král Leopold odmítl odejít do exilu se slovy že „cokoliv se stane, chce sdílet osud se svými vojáky“.

²⁰ Útok na Francii trval od 10.května 1939 do 22.června 1940.

²¹ Nejprve započaly letecké útoky s cílem oslabit britské struktury pro následnou invazi - Operaci Seelöew. Díky RAF posílené o emigranty z celé Evropy se tento plán nevydařil.

²² Přes Pobaltí směr Leningrad – přes Bělorusko směr Smolensk a Moskva – přes Ukrajinu do Doněcké pánve

²³ Dva ústavní zákony přijaté 15. září 1935 v Norimberku. viz přílohy č.4, č.5, č.6

²⁴ Tito přeživší jedinci by se podle teorie přirozeného výběru mohli stát zárodkem nového židovstva a tomu je třeba zamezit, ale až poté co bude využit jejich pracovní potenciál.

²⁵ Největší z nich byly Sachsenhausen, Buchenwald, Ravensbrück, Dachau, Mauthausen (Rak.), Flossenbürg

Po neúspěchu u Stalingradu a po úspěšných sovětských protiofenzivách vyzval říšský ministr propagandy Joseph Goebbels ve svém projevu v *Berliner Sportpalast* dne 18. února 1943 německé obyvatelstvo k „Totální válce“. To znamená naprosté důvěře a podpoře Vůdci, zvýšení pracovních výkonů, podpoře armády a dobrovolnictví. Jeho projev byl přenášen i do rozhlasu a sklídl bouřlivé ovace. Oddanost Vůdci však nebyla v celém národě.

Poté, co od roku 1943 Sověti zatlačovali Německé armády směrem zpátky na západ, rozvinula se i letecká válka nad Německem. Ona to ani nebyla tak válka v pravém slova smyslu, jako spíš systematické kobercové bombardování německých měst. První velký „nálet tisíce letadel“²⁷ proběhl 30. a 31. května 1942 na Kolín nad Rýnem. Systematičnost náletů však paradoxně hospodářství neochromila, odneslo to pouze civilní obyvatelstvo žijící v doutnajících zbořeništích. Strádání a společné přebývání v podzemních krytech však obyvatelstvo stmelilo v čekání na slíbený obrat, který nepřišel, a zázračné zbraně, které nebyly vyrobeny²⁸. K obraně vlasti byly vytvořeny rozkazem ze 25. září 1945 lidové domobrany – *Volkssturm*. Do VS byli povoláváni všichni bojeschopní muži ve věku 16-60 let včetně osvobozených od branné povinnosti. Velení držel Reichsführer SS Heinrich Himmler. Jeho cílem bylo v případě nutnosti vyburcovat zfanatizovaný lid k obecnému povstání a boji po boku Wehrmachtu. To se mu zdaleka nepovedlo. Špatně vyzbrojený a ještě hůře vycvičený Volkssturm pouze prudce zvyšoval počty mrtvých.

Na konci války, když z východu šli Rusové a ze západu Spojenci vylodění v Normandii, byla Říše již v takovém rozkladu, že v obrat už věřil málokdo. Hitler vydával nesmyslné rozkazy, manévroval neexistujícími armádami a čekal až jedna z nich, neexistující Wenckova armáda, prolomí ruské sevření Berlína. To se nestalo a Hitler prozřel. Oženil se s Evou Braunovou a společně spáchali sebevraždu. Po nich stovky a možná tisíce jemu věrných. Magda Goebbelsová, tato největší matka Říše²⁹, otráвила svých šest dětí protože „*je nemohla nechat vyrůstat bez nacionálního socialismu a bez Vůdce*“³⁰. Poté se nechá zastřelit od svého manžela a ten následně střílí i sebe. Nacističtí pohlaváři páchali sebevraždy „jako na běžícím pásu“. Jiní (R.Hess, H.Himmler) se pokoušeli zachránit útekem, nebo se vzdali

---

²⁶ Byly zřizovány na především na území polského „Generálního governmentu“ – Auschwitz-Birkenau (Osvětim-Březinka; Oświęcim-Brzezinka) a Majdanek byly zároveň koncentračními tábory, čistě vyhlazovací byly Treblinka, Sobibor, Belzec a Chełmno,

²⁷ MÜLLER, H. a kol.. *Dějiny Německa*. Praha 1995. s.309

²⁸ MÜLLER, H. a kol.. *Dějiny Německa*. Praha 1995. s.309

²⁹ Takto Adolf Hitler Magdu Goebbelsovou nazval když jí před svojí sebevraždou daroval svůj Zlatý stranický odznak č.1. (zdroj: *Zlatý stranický odznak*. Wikipedia. 14.7.2008 [cit. 2009-24-06] dostupný z < http://cs.wikipedia.org/wiki/Zlat%C3%BD_stranick%C3%BD_odznak >)

³⁰ Těmito slovy Magda Goebbelsová vysvětluje svůj čin ve filmu *Der Untergang* (č.Pád Třetí říše; Německo/Itálie/Rakousko, 2004, 150 min; režie: Oliver Hirschbiegel)

Američanům/Britům. Kdo nespáchal sebevraždu nebo neutekl (nejčastěji do Jižní a Střední Ameriky), ten byl zajat a souzen pro své zločiny. S hlavními pohlaváry (Göring, Bormann, Rosenberg, von Schirach, Kaltenbrunner a další) byly vykonány soudy známé jako Norimberské procesy. Někteří, jako třeba Hermann Göring, ještě stihli spáchat sebevraždu. Celkem bylo vyneseno 12 trestů smrti, 3 doživotí, 2 na 20 let, 1 na 15let a 1 na 10let. Stíhání bylo zastaveno ve dvou případech, tři byli osvobozeni. Berlín byl osvobozen na začátku května sovětskou Rudou Armádou.

2. světová válka skončila kapitulací Německa 8. května.1945 v Berlíně. Německo a Berlín byly rozděleny na spojenecké okupační zóny, ale to je už jiná historie.

3.1 Polsko před a během 2.světové války

Snahou polských vlastenců před a během první světové války bylo využít neshod mezi mocnostmi a v pravý okamžik toho využít ve svůj prospěch³¹. 10. listopadu 1918 se vrací z vězení Józef Piłsudski a stává se ústřední postavou rozdrobené politické scény. O den později byla do jeho rukou převedena vojenská moc. Toto se považuje za vznik znovusamostatného Polska. Toto bylo potvrzeno tzv. „Malou ústavou“ z 20. února 1919.

Se vznikem nového státu vznikly i spory o území. S ČSR probíhaly spory o Těšínsko, Oravu a Spiš³², s Ukrajinou o oblast Haliče a Volyně, s Litvou o oblast Vilenska³³. Samostatnou kapitolou je polsko-sovětská válka (únor 1919 - březen 1921)³⁴. Poláci byli zpočátku vždy zatlačeni. V Bitvě o Varšavu (15. srpna 1920) však překvapivě zvítězili³⁵ a Rudou Armádu pak porazili ještě několikrát. Příměří bylo podepsáno v Rize 18. března 1921. Rižským mírem se hranice posunuly asi 200 km za Curzonovou linii³⁶ – Polsko tak víceméně získalo své hranice z roku 1772. Hranici s Německem deklarovala Versailleská smlouva a přiřkla Polsku Pomořansko, Varmii, Horní Slezsko, Velkopolsko a Mazury. Zvláštní status získalo nově vzniklé „Svobodné město Gdaňsk“. To se stalo polosamostatným státním útvarem pod přímým dozorem Společnosti národů. Západní Pomořansko, pruh pobřeží nazývaný Polským koridorem³⁷ a oddělující Východní Prusko od Německa, se stal jedním z hlavních důvodů snah Německa o revizi Versailleského míru³⁸.

První polovina 20. let se nesla ve znamení neustálých pádů kabinetů a politických přestřelek mezi politickými tábory Romana Dmowského a Józefa Piłsudského. Vyrovnanosti mladého státu rozhodně nepomáhaly ani hyperinflace, ani neschopnost získat mezinárodní garance na své západní hranice. První velký střet nastal v roce 1922, když se prvním polským prezidentem stal Gabriel Narutowicz. Pravice jej nepřijala a o týden později, 16. prosince, na něj pravicový extremist Elżbiet Newiadomski spáchal atentát. Novým prezidentem se stal Stanisław Wojciechowski.

---

³¹ ŘEZNÍK, M. *Stručné dějiny států – Polsko*. Praha 2002; s.168

³² Spory vyvrcholily 1918-1920 a 1938. Úplně vyřešeny byly až československo-polskou smlouvou z roku 1958

³³ 1920 byl povstáním Lucjana Żeligowskiego vytvořen polozávislý stát Střední Litva (Litwa Środkowa) s centrem ve Vilniusu. Stát zanikl 1922 připojením k Polsku.

³⁴ viz např. DAVIES, Norman. *Bílý orel, rudá hvězda. Polsko-sovětská válka 1919–1920*. Praha, BB art, 2006

³⁵ Tomuto vítězství se říká Zázrak na Visle (*Cud nad Wisłą*)

³⁶ Plán britského ministra zahraničí Curzona na polsko-sovětskou hranici. Ta víceméně kopírovala polsko-ruskou etnickou hranici

³⁷ Příloha č.2

³⁸ ŘEZNÍK, M. *Stručné dějiny států – Polsko*. Praha 2002; s.172

Během neustálých parlamentních krizí a pádů vlád přistoupily kruhy kolem Piłsudského k akci. Využily k tomu podpory levice a nespokojených lidí. Nabídl program proti politikaření, proti korupci a za stabilitu vlády. 12. května 1926 vtáhl Piłsudski s poměrně malou armádou do Varšavy a převzal od prezidenta Wojciechowského moc. Primárním cílem programu bylo ozdravení politické a hospodářské scény – proces získal označení „Sanace“ a přišel právě v době, kdy se i jinde v Evropě rodí autoritativní režimy. Piłsudského režim se však choval právě naopak, bránil Polsko před extremistickými tendencemi³⁹. Piłsudski se ani nikdy formálně vládcem nestal. Stal se pouze ministrem obrany ve vládě Kazimierze Bartla. Sjednocovat Poláky dokázal především díky svému charismatu a politickému umění.

Extremismus v Evropě 30. let se samozřejmě dotýkal především Polska, vzhdyť z východu se tlačil bolševický komunismus, ze západu se ozýval nacionální socialismus. Poměrně zdatně se tyto ohně dařilo hasit dlouhodobému ministru zahraničí Józefu Beckovi. S oběma mocnostmi mělo Polsko podepsané smlouvy o neútočení. Se SSSR to byla smlouva z roku 1932, s Německem z roku 1934. Kromě mezinárodního tlaku sílil i tlak uvnitř země, a ještě k tomu se dostavila hospodářská krize. To ale nebránilo v pokračování velkolepých plánů jako dostavba Gdynského přístavu⁴⁰, elektrifikace železnice nebo budování námořní flotily. V roce 1935 však umírá Piłsudski a propuká boj o „jeho dědictví“⁴¹. Jako nejvážnější „dědic“ se ukazoval generál Edward Rydz-Śmigły, měl však silně radikální názory hraničící s vojenskou diktaturou. Proti němu se postavil prezident Ignacy Mościcki a později zahraniční opozice reprezentovaná např. Wojciechem Korfantom, gen. Władysławem Sikorskim nebo Ignacy Paderewskim. Kompromisem se stala vláda gen. Felicjana Sławoje-Śładkowského⁴². Rydz-Śmigły si však svoji pozici uhájil a stal se „druhým mužem národa“⁴³.

Hitlerovské Německo se snažilo o sblížení, ale Polsko se snažilo udržet rovnováhu v náklonnosti k oběma silným sousedům. Sblížení se západními mocnostmi se však nebránili vůbec⁴⁴. Budoucnost Polska byla beztak už zpečetěna „Paktem Ribbentrop-Molotov“ a jeho dodatky. Německo a SSSR si tak rozdělili budoucí mrtvolu Polska. Řez měl být veden po linii řek Visla, Narew a San⁴⁵.

---

³⁹ ŘEZNÍK, M. *Stručné dějiny států – Polsko*. Praha 2002; s.177.

⁴⁰ Gdyně (Gdynia) je největší polský přístav. Společně s Gdaňskem a městečkem Sopoty tvoří námořní aglomeraci nazvanou „Trojmiasto“.

⁴¹ ŘEZNÍK, M. *Stručné dějiny států – Polsko*. Praha 2002; s.180.

⁴² ŘEZNÍK, M. *Stručné dějiny států – Polsko*. Praha 2002; s.180.

⁴³ MIROWICZ, R.; *Edward Rydz-Śmigły*. Instytut Wydawniczy Związków Zawodowych 1988. nebo příloha č.7.

⁴⁴ Roku 1939 použil Hitler polsko-britské sblížení jako záminku k vypovězení smlouvy o neútočení z roku 1934

⁴⁵ Příloha č.3

2. světová válka začala 1. září.1939 v časných ranních rovinách bleskovou invazí německé armády do Polska a jeho rozdělením na tři části. Německu připadlo podle smluv území „Vartské župy“, „Říšské župy Gdaňsk-Záp. Pomořansko“ a území tzv. „Generálního gouvernementu“⁴⁶. Hranice byla nakonec stanovena na řece Bug. Polská vojska nedokázala odolávat několikanásobné přesile německých sil. Armáda se stáhla pod velením gen. Rydz-Śmigły na obranou linii Visla-Bug a poté k obraně Varšavy. Ta padla až 27. září. Zlom však nastal 17. září vstupem Rudé Armády z východu. Mezitím vláda a část armády odešla do Rumunska. Novým prezidentem se stal Władysław Rackiewicz, předsedou vlády a velitelem ozbrojených sil se stal gen. Władysław Sikorski. Rackiewiczze později nahradil gen. Kazimierz Sosnkowski.

Odboj

Po německém a sovětském útoku se téměř okamžitě vytváří domácí i exilový odboj. Domácí odboj reprezentoval Svaz ozbrojeného boje (*Związek Walki Zbrojnej*) vedený Stefanem Roweckim a později taktéž Roweckim vedenou Domácí Armádou (*Armija Krajowa*). AK byla ve velmi úzkém sepětí s Londýnem a čítala asi 350000 členů⁴⁷. Kromě ZWZ a AK působilo na území obou okupačních zón několik stovek různých skupin s celkem asi 150000 lidmi. Po Roweckého smrti převzal vedení AK Tadeusz Komorowski. Na druhé straně rostl vliv komunistického křídla odboje a nově založené Polské dělnické strany (*Polska Partia Robotnicza*).

Druhým typem boje za svobodu byl odboj zahraniční, polští letci bojovali o Francii i Británii. Pěchota bojovala v rámci britských jednotek na Blízkém východě, severní Africe a ve Skandinávii. Zahraniční odboj se formoval také v SSSR pod vedením gen. Władysława Anderse. Celkové vztahy se SSSR byly dlouhodobě vyhocené a hodně se zhoršily po popravě 15000 důstojníků v Katyňském lese⁴⁸. To je také asi hlavní důvod pozdějšího ochladnutí spolupráce se SSSR.

---

⁴⁶ Němci okupované území středního Polska nezačleněné však do Německé říše.

⁴⁷ ŘEZNÍK, M. *Stručné dějiny států – Polsko*. Praha 2002; s.188 ;

Jerzy Topolski uvádí že v roce 1942 to bylo kolem 200000, a 350-380000 v roce 1944 (TOPOLSKI, J.. *Historia Polski*, Poznań 2003. s.261).

⁴⁸ Podrobně o tématu KAISER, Gerd. *Katyň: Státní zločin - státní tajemství*. Praha: BBart, 2003. 80-7341-075-3. nebo Allen, Paul. *Katyň : stalinský masakr a triumf pravdy*. Praha: Knižní klub, 2008. 80-242-1978-6.

Osvobození

Rudá armáda vstoupila na polské území v roce 1944. Zde se hned začal činit Stalinem iniciovaný Polský výbor národního osvobození (PKWN – *Polski Komitet Wyzwolenia Narodowego*) – de facto komunisty ovládaná vláda. Moskva, Londýn a domácí odboj mezi sebou vedly souboj, kdo vlastně osvobodí Varšavu. Varšavské povstání nakonec vypuklo 1. srpna 1944 a stalo se dva měsíce trvajícím masakrem s více než 180000 obětí⁴⁹.

Londýnská exilová vláda sice ještě na podzim 1944 navázala jednání s Moskvou, avšak nebyla už rovnocenným partnerem pro Moskvu ani západní spojence. Na konferencích na Jaltě a v Postupimi bylo nakonec dohodnuto uznání východních hranic podle Curzonovy linie s kompenzacemi na západních hranicích.

---

⁴⁹ ŘEZNÍK, M. *Stručné dějiny států – Polsko*. Praha 2002; s.180.

3.2 Pobaltské státy před a za druhé světové války

Období mezi první a druhou světovou válkou

Vývoj pobaltských gubernií držel během 1. sv. války dvě hlavní tendence. Možnost připojení k Německu, nebo setrvání v rámci Ruska s potencionální vyhlídkou na určitou autonomii. Německo si začlenění (v tomto případě spíše anexi) Pobaltí dokonce zařadilo mezi své válečné cíle a již před válkou zde začalo usazovat tisíce nových kolonistů. Pro místní obyvatele byl jednoznačně nejpříjemnější alternativou vznik samostatných národních států pod patronací Dohody.

Jako první svůj reprezentativní orgán vytvořili Litevci. Stala se jí dvacetičlenná Litevská rada (*Lietuvos Taryba*). V jejím čele stál profesor filosofie Antanas Smetona⁵⁰. Taryba měla být pouze německým loutkovým orgánem, avšak její členové tento záměr nesdíleli a usilovali o statut konstitutivního orgánu litevské státnosti. Taryba po různých obstrukcích vyhlásila 16.2.1918 nezávislost Litvy; avšak v těsném sepětí s Německem. Prezidentem se, dle očekávání, stal předseda Taryby Antanas Smetona. Podobný scénář mělo i osamostatnění Lotyšska a Estonska. Estonci dosáhli administrativního spojení několika gubernií. Zároveň s tím vznikl v květnu 1917 společný sněm *Maapäev*. Lotyši poháněni protiněmeckým cítěním, vstupovali hromadně do ruské armády. Nejznámější lotyšskou jednotkou se stali „Lotyšští střelci“ – „*Latviešu strēlnieki*“. V samotném Lotyšsku získali klíčový vliv bolševici sdružení v tzv. *Isoklat*. I přes bolševická intermezza nakonec i zde vznikají nezávislé demokratické republiky. 24.2.1918 vyhláší nezávislost Estonsko a na podzim, 18.11.1918, i Lotyšsko.

Rusko však nesneslo ztrátu tak cenných území a ještě v témže roce se všechny tři země (za asistence Rudé Armády) staly sovětskými republikami. Litva dokonce načas zanikla, když po jejím administrativním spojení se sousedním Běloruskem, dne 20.2.1919, vznikl útvar známý jako *LitBěl*. Pro bolševiky bylo připojení klíčové, protože nutně potřebovali přístavy jako Riga nebo Klajpeda a nějaké hraniční území. Sovětský diplomat Adolf Joffe⁵¹ o nich prohlásil, že „*bude-li potřeba, musí být nejen mostem revoluce, ale i nárazníkem*“⁵². L.D.Trockij použil příměru k čínské stěně⁵³.

⁵⁰ Antanas Smetona (10.8.1874 Užulėnis,LT – 9. 1.1944, Cleveland,USA) – univerzitní profesor filosofie, první předseda Litevské rady a první prezident Litvy (prezidentem byl v letech 1919-1920 a 1926-1940).

⁵¹ Adolf Abrahamovič Joffe (1883-1927) - předseda ruské mírové delegace v Brest-Litevsku a později sovětský diplomat v Berlíně.

⁵² ŠVEC, L.. *Dějiny pobaltských zemí*. Praha 2001, s.163.

⁵³ ŠVEC, L.. *Dějiny pobaltských zemí*. Praha 2001, s.163.

Klajpeda se nakonec dostala pod francouzskou správu a měla se stát mezinárodním přístavem se statusem podobným Gdaňsku. Ve dnech 10.-15.1.1923 proběhlo inscenované povstání vyvrcholené „Klajpedskou konvencí“ ze dne 8.5.1924. Klajpeda byla opět přiznána Litvě, avšak s udělením rozsáhlé autonomie.

Později do hry vstoupilo i znovu vzniklé Polsko s eminentním zájmem o Litvu. Po mírových smlouvách v Suwałkách ze 7.10.1920 došlo ve Vilně a okolí ke „vzpouře Lucjana Želigowskeho“⁵⁴ a vyhlášení polosamostatného státu Střední Litva (polsky *Litwa Środkowa*, litevsky *Vidurinė Lietuva*). Střední Litva existovala necelé dva roky a po svém krátkém trvání byla 18. dubna 1922 začleněna do Polska. Poté, co Litva přišla o své hlavní město, musela se administrativa přestěhovat do Kaunasu. Město na soutoku řek Nemunas a Neris díky tomu doznalo citelného rozvoje a stalo se výstavním evropským velkoměstem.

Během roku 1920 byly podepsány mírové smlouvy se SSSR. Ti uznali jejich suverenitu, avšak za slibu, že ani jeden ze států neposkytne své území pro shromažďování protisovětských sil.⁵⁵

Nezávislé Estonsko přijalo princip demokratického parlamentarismu (*Riigikogu*), kde předseda vlády byl de facto i hlavou státu (*riigivan*). Doc. Luboš Švec z FSV UK estonské uspořádání označuje jako extrémní parlamentarismus⁵⁶. Díky silně demokratickým ústavám měly menšiny žijící v každém státě velkou autonomii. V Litvě byli nejsilnější menšinou Poláci, Bělorusové a Židé. Poté, co byla odtržena Střední Litva s Vilnem, se poměrné rozložení etnik⁵⁷ radikálně změnilo. Estonsko bylo poměrně národnostně homogenní (přístup „Estonky pro Estonce“ se stal později v dobách ESSR, po přesídlení mnoha obyvatel z jiných částí SSSR, jakousi formou národního uvědomění). Ve všech třech státech byla poměrně silná populace tzv. Baltických Němců. Ti obratně využívali častých labilit vlád. Nejlépe organizovaná byla německá menšina v Lotyšsku. Zde vydávali, pod redakcí Paula Schiemanna, deník *Rigasche Rundschau*⁵⁸. V roce 1933 po nástupu Hitlera k moci a aktivizací Baltoněmeckého hnutí byl plátek zabrán k nacistickým propagandistickým účelům.

---

⁵⁴ uvádí se že Želigowski a jeho l.litevsko-běloruská divize jednaly na Piłsudského přímý rozkaz.

(např. ŠVEC, L.. *Dějiny pobaltských zemí*. Praha 2001, s.171).

⁵⁵ ŠVEC, L.. *Dějiny pobaltských zemí*. Praha 2001, s.173.

⁵⁶ ŠVEC, L.. *Dějiny pobaltských zemí*. Praha 2001, s.178.

⁵⁷ Židé a Poláci byli koncentrováni právě především v oblasti Vilna a okolí.

⁵⁸ Samozřejmě bylo vydáváno mnohem více periodik, ale *Rigasche Rundschau* je silně překonával v mnoha ohledech.

Stejně jako jinde v Evropě, i zde se postupně začaly prosazovat poněkud autoritářské režimy nebo extrémistické skupiny. V roce 1926 se v Litvě prosadila autoritářská verze režimu Antanase Smetony a Augustinase Voldemarase. Lotyšský a estonský režim získaly prvky diktatury v roce 1934. Všechna tři zřízení sice vykazovala fašizující známky, avšak nikdy nepřerostla do fašismu v pravém slova smyslu. Během svého trvání tyto režimy velmi pozvedly úroveň v jednotlivých státech. Jako důvod k jejich vzniku jsou uváděny politicko-ekonomické a parlamentní krize, kdy bylo potřeba vzít vedení země pevně do rukou po vzoru starořeckých Tyrannů. Jak již bylo řečeno, jako první vzal moc do svých rukou A. Smetona. Stalo se tak jako důsledek destabilizace vlády, když po dlouhé pravicové vládě křesťanských demokratů najednou vyhrála květnové volby levicová opozice. Ta ještě stihla na konci září – 28.9.1926 – podepsat se SSSR smlouvu o neútočení. V noci ze 16. na 17. prosince 1926 vypuklo v Kaunasu nekrvavé povstání a po improvizovaném setkání parlamentu byl za nového prezidenta podruhé zvolen právě Smetona. Do čela vlády se postavil staronový premiér Voldemaras⁵⁹. Ten prosazoval hodně agresivní, na Německo orientovanou politiku nápadně inspirovanou italským fašismem Benita Mussoliniho⁶⁰. Po vzoru jeho „Černých košil“⁶¹ vytvořil podobnou polovojenskou organizaci s fašistickými prvky Železný vlk (*Geležinis vilkas*)⁶². 1933 byl vůdcovský princip ustaven jako oficiální státní směr. Po různých bojůvkách a neúspěšném Voldemarasově puči roku 1934 dostává Litva 22.3.1939 zdrcující ránu. Musí Německu odevzdat přístav Klajpedu⁶³. Smetonův režim sice vykazoval určité fašizující prvky, avšak Smetona sám fašismus, a zvláště německý nacismus, ostře kritizoval. Tyto prvky spočívaly ve faktu, že režim byl postaven na jednostranné a silově nerovnoměrné podpoře svazu *Tautinikū*⁶⁴. Ti se na sjezdu v roce 1933 otevřeně přihlásili k vůdcovskému principu.

---

⁵⁹ Podrobněji např. LAINOVÁ, Radka. *Převrat na Litvě v roce 1926: Autoritativní a vojensko-byrokratický režim*. in LAINOVÁ, Radka; HLAVIČKOVÁ, Zora; STRAKA, Michal. *Diktatury v rukavičkách*. Praha: Triton 2003. s.85-101. ISBN 80-7254-334-2

⁶⁰ ŠVEC, L.. *Dějiny pobaltských zemí*. Praha 2001, s.188.

⁶¹ italsky „*Camicie nere*“, CCNN, nebo *squadristi*. Celým názvem *Milizia Volontaria per la Sicurezza Nazionale*. Italská paramilitární fašistická organizace v letech 1923-1943.

⁶² Založeno 1927 jako fyzická obrana svazu Tautinikū. 1930 byli zakázáni. 1934 pomáhali v neúspěšném puči proti Smetonovi. Během 2.sv.v. velká část hnutí kolaborovala s německou okupační silou.

⁶³ Klajpeda byla dle Klajpedské konvence z 8.5.1924 autonomní jednotkou s vlastní samosprávou v rámci litevské svrchovanosti. (HRAJNOHOVÁ, M.. *Klajpeda*, pvh.ff.cuni.cz 2006. s. 5. [online pdf cit: 09-04-22]).

⁶⁴ *Lietuviu Tautiniku Sajunga* – „Národní svaz“ (progresisté, *Pažanga*) založeno 1924 A.Smetonou. Jedni ze strůjců puče v r.1926. Zástupce silně nacionalistické konzervativní a protipolské inteligence. Během sovětské éry zrušena. Obnovena 1989. Ve volbách 1992 a 1996 získala několik křesel v rámci koalice několika malých stran.

V Estonsku se na začátku třicátých let rozvíjí, tzv. „Hnutí vapsů“⁶⁵. Jednalo se původně o nepolitický spolek vojenských veteránů. Od roku 1932 stál v čele advokát Artur Sirk, pod jehož vedením se hnutí velmi rychle zpolitizovalo, po vzoru finského hnutí *Lapua* rychle přijalo prvky fašismu a slavilo úspěchy. V referendu v říjnu 1933 zvítězil jejich projekt změny ústavy a v lednu 1934 ovládli komunální volby. Nová ústava spočívala v nastolení autoritářského režimu a kumulace moci do rukou prezidenta. To jim mělo zajistit zvýšení moci. Jejich kandidát v jarních prezidentských volbách Andres Larka v průzkumech získal tolik hlasů, co jeho tři oponenti dohromady. Vítězem se však nakonec stal dočasný prezident – předseda vlády Konstantin Päts, když společně s dalším kandidátem Johanem Laidonerem vyhlásil výjimečný stav, rozpustil „vapsy“ a obvinil je z přípravy převratu. Stejně jako jinde, i zde působilo několik paramilitárních organizací, nejvýznamnější z nich byla *Omakaiste*, kterou zmiňuje i Ülo Tuulik ve své knize⁶⁶

V Lotyšsku také vzniklo několik skupin s fašistickými znaky. Nejvýznamnější pozici si vybudovaly „Ohňové kříže“ (*Ugunskrusts*), po zákazu v roce 1933 přejmenované na „Hromové kříže“ (*Pērkonkrusts*). Stejně jako jinde, i zde si strany nebo organizace zakládají své paramilitární složky (SSS– „obrné sportovní organizace“ – SocDem) nebo adoptují už vzniklé („organizace aizsargū“ – Ulmanisovi agrárníci). Právě s pomocí aizsargū uskutečnil v noci 15.-16.5.1934 Kárlis Ulmanis preventivní převrat. Ulmanis převrat prezentoval jako ochranu parlamentarismu. Veřejnost znechucená současnou situací to přijala. Ulmanisův puč, na rozdíl od pučů v sousedních zemích, dnešní historikové⁶⁷ nepovažují za potřebný.

Prosazovaly se samozřejmě i skupiny, které se k fašismu a nacismu otevřeně hlásily. V Litvě se rozšířily hned dvě; pastor Theodor von Sass stál v čele *Christlich-sozialistische Arbeitsgemeinschaft*⁶⁸ a spolu s nimi *Sozialistische Volksgemeinschaft* vedený veterinářem dr. Ernstem Neumannem. Neumanna podporoval i Adolf Hitler a po vítězství nacistů ve volbách v prosinci 1938 jej postavil do čela státu. 22.3.1939 bylo vynuceno předání Klajpedy Německu. Na přelomu let 38/39 všechny tři státy vyhlásily neutralitu. Ta jim však na základě smluv mezi Německem a SSSR nebyla nic platná.

---

⁶⁵ estonsky *Eesti Vabadussõjalaste Keskkliit*, později *Eesti Vabadussõjalaste Liit*.

⁶⁶ TUULIK, Ü.. *Jalovec i sucho přečká*. Praha 1984. s.26.

⁶⁷ ŠVEC, L.. *Dějiny pobaltských zemí*. Praha 2001, s.194.

⁶⁸ Křesťansko-sociální pracovní společenství – založeno 1932.

První okupace Pobaltí

Pakt Ribbentrop-Molotov ze 23. srpna 1939 a Smlouva a uspořádání hranic a o přátelství ze 28. září 1939. Těmito smlouvami a jejich tajnými dodatečnými protokoly⁶⁹ si Němci a Sověti rozdělili své sféry vlivu. Následně byla třem neutralitám udělena další rána, když byly donuceny podepsat „smlouvy o vzájemné pomoci“ i se SSSR⁷⁰. Ihned zde byly umístěny sovětské vojenské kontingenty několikrát převyšující stavy armád jednotlivých států. V Estonsku a Lotyšsku byl jako záminka použit „incident Orzeł“⁷¹ a s tím spojená ztráta důvěry v bezpečí pobřeží. Zároveň započal odchod Baltických Němců do Říše, během podzimu 1939 jich odjelo více než 60 tisíc. Sověti na začátku června 1940 vyslali do každé země kromě armády i svého emisara s úkolem koordinovat vznik nových vlád z loajálních osobností a místních komunistů. V Litvě se stal předsedou vlády žurnalista Justas Paleckis, zahraničí ovládl Vincas Krevė-Mickavičius a vnitro Mečislovas Gedvilas. Stejně tak to probíhalo i v Lotyšsku (předseda Augustus Kirhenšteins, ministr vnitra spisovatel Vilis Lācis). V Estonsku nadiktoval emisar A.A.Ždanov do vlády zpočátku pouze jednoho komunistu, spisovatele Johana Varese (aka Johan Barbarus). Ve dnech 14.-15.července 1940 proběhly ve všech třech zemích volby přesně dle sovětského stříhu. Volby dopadly podle očekávání. Hlasy pro lidové fronty vždy překonaly 90 %.

Nové vedení státu obratem vydalo to bývalé k soudům do SSSR. Ulmanis a Pāts (Smetona včas emigroval) byli obviněni z těžkých zločinů založení vlastního státu a protisovětských piklí⁷². Na začátku srpna byly pobaltské země začleněny do SSSR⁷³. Byl vyvlastněn průmysl a začala „každodennost sovětského stříhu“. Litevský lit, lotyšský lat i estonská koruna byly oproti rublu značně podhodnoceny. To mělo za následek jejich zrušení koncem roku 1940. Kromě toho se rozvinuly struktury NKVD, a s tím spojené represálie. Celkový počet obětí sovětského režimu v letech 1940/41 se odhaduje asi na 175 tisíc. Ekonomická a celková situace se staly živnou půdou pro odklon od protiněmeckého smýšlení obyvatel.

---

⁶⁹ Přílohy č.8 a č.9.

⁷⁰ jednotlivé státy podepsaly smlouvy Estonsko 28.9.39; Lotyšsko 5.10.1939; Litva 10.10.1939.

⁷¹ útěk polské ponorky Orzeł z internace v tallinském přístavu-

⁷² ŠVEC, L.. *Dějiny pobaltských zemí*. Praha 2001, s.222.

⁷³ Litva 3.8.1940 ; Lotyšsko 5.8.1940 ; Estonsko 6.8.1940

Druhá okupace Pobaltí - německá

Německý útok byl zahájen nad ránem 22.června 1941 armádní skupinou Nord pod velením maršála von Leeba. S cílem dosažení Leningradu. 24.6.1941 vstoupila německá armáda do povstáním předpřipraveného Kaunasu a během dvou týdnů se dostali až do estonského Tartu. Po vstupu do Tartu se fronta zastavila na linii Pärnu-Viljandi-Peipsi. Poslední sovětské jednotky se bránily do 21.listopadu na ostrově Hiiumaa. Stejně jako v celé Evropě vznikaly odbojové skupiny. V Lotyšsku a Estonsku se povstalci sjednocovali pouze do menších skupinek. Avšak v Litvě byl odboj mnohem důslednější a zaměřoval se, kromě běžných činností, na podněcování povstání a nepokojů. Povětšinou v čele stála Litevská aktivistická fronta (*Lietuvių aktyvistų frontas*) složená z „bývalých voldemarasovců“ a antisemitů. Povstání se to však často zvrhla v antisemitské pogromy. Pogromy organizované místními antisemity a členy fašizujících organizací (dokončené následně Einsatzgruppe A⁷⁴) se staly základem pro pozdější propagandistické kampaně Moskvy. Pobaltský holocaust⁷⁵ je dodnes velmi ožehavé téma.

Rok sovětské politiky mělo za důsledek nepotřebnost německé propagandy k získání podpory místního obyvatelstva. To vítalo postupující jednotky Wehrmachtu jako osvoboditele. Slibovali si od toho nastolení podobného systému jako na „tisoenském Slovensku“. Systém sice vazalského vztahu, ale stále určité formální suverenity⁷⁶. Himmlerův *Generalplan Ost* počítal s odsunem většiny Litevců a části Lotyšů a Estonců na východ, kolonizací asi 30000 baltickými Němci a aplikaci předem naplánovaného hospodářství dle *Wirtschaftsstaab Ost*. Do čela civilní správy byl jmenován Heinrich Lose – stal se tak se svým komisariátem *Ostland* pánem Pobaltí a Běloruska. Jako nejvyšší orgán místní samosprávy byly vytvářeny tzv. direktoria, ty však měly minimální pravomoce. Gen.Petras Kubiliunas v čele litevské generální rady a Oskars Dankers v lotyšském direktoriu se v rámci možností snažili o alespoň minimální hájení národních zájmů. Oproti tomu v čele estonského direktoria stanul Hjalmar Maë, přesvědčený fašista z hnutí Vapsů, prosazující co nejtěsnější sepetí s Říší⁷⁷. Okupační moc brzy ukázala pravou tvář a preference obyvatelstva se hned začaly zase otáčet. V oblasti působilo mnoho odbojových organizací, partyzánských skupin a v JV Litvě i oddíly *Armie Krajowe*.

---

⁷⁴ speciální jednotky, složené z příslušníků Gestapa, SS, SD a OrPo, určené pro hromadnou likvidaci odpůrců a terorizování místního obyvatelstva, v Pobaltí působila Einsatzgruppe A pod velením SS-Standartenführera Dr. F.W. Stahleckera, sídlila v obávané „pevnosti č.9“ poblíž Kaunasu

⁷⁵ podrobně se mu věnují např.: u nás Luboš Švec, Miloš Pojar, nebo Jaroslav Valenta, ze zahraničních Andrew Ezergalis nebo Alfonsas Eidintas, Alfred Erich Senn ; tématu se věnují i dva z celkem čtyř dlouhometrážních dokumentů Lukáše Přibyla Zapomenuté transporty... (uvedeny 2007-2009)

⁷⁶ ŠVEC, L.. *Dějiny pobaltských zemí*. Praha 2001, s.227

⁷⁷ ŠVEC, L.. *Dějiny pobaltských zemí*. Praha 2001, s.231

Třetí okupace – druhá sovětská

Sovětská ofenziva v Pobaltí probíhala zpočátku v návaznosti na operace Rudé Armády v Polsku. 13.července 1944 RA dosáhla Vilnius a postupně i dalších měst. Zároveň se sovětská ofenziva rozvinula i ze severu. První velké město ve směru „ze severu“, Tartu, padlo na konci srpna (25.8.) a do konce října už byli sověti v Rize. Estonci i Lotyšši v mezičase stihli znovu proklamovat obnovení samostatnosti. Často docházelo k bratrovražedným bojům, protože „Pobalt’ané“ sloužili v Rudé Armádě, ve Wehrmachtu i ve Waffen-SS. Nejdéle v oblasti zůstala armádní skupina Kurland (26 divizí z AS, „Nord“) obsahující i lotyšskou 19.pěší divizi SS. Po dobytí Rigy 13.10.1944 byli zatlačeni na poloostrov kolem města Liepāja. Hitler však zakázal jejich evakuaci a oni byli nuceni zde, na 160km dlouhé frontě, zůstat až do konce války⁷⁸. Do RA vstupovali krajané žijící v Rusku, většinou spolehlivě indoktrinovaní komunistickou ideologií, aby eliminovali „nepevnost“ svých krajanů doma⁷⁹.

S příchodem Rudé Armády se v oblasti znovu aktivovaly místní komunistické strany. V listopadu 1944 vznikly při ÚV KSSS samostatná byra pro každý stát. Zároveň se změnila hranice. Lotyšsko přišlo o oblast Abrene, Estonsko o oblast Petseri(Pečory) a pravý břeh řeky Narvy. Litva naopak znovu získala Klajpedskou oblast. Okamžitě začalo začleňování do SSSR, a Pobaltí se znova stalo „dílnou Ruska“⁸⁰. Tři státy přestaly na 40 let existovat.

---

⁷⁸ RŮČKOVÁ, M.. *Druhá světová válka v Pobaltí...* . pvh.ff.cuni.cz 2006. s.7. [online pdf cit: 09-04-24]

⁷⁹ ŠVEC, L.. *Dějiny pobaltských zemí*. Praha 2001, s.234

⁸⁰ ŠVEC, L.. *Dějiny pobaltských zemí*. Praha 2001, s.238

4. Literatury jednotlivých států

Ve velmi stručných obecných přehledech literatur se omezují na informace nějakým způsobem relevantní k tématu práce. Pro podrobnější představu o autorovi většinou doporučuji v několik děl toho-kterého literáta. [pozn.autora]

4.1 Německá literatura

Nejstarší zmínky o germánské slovesnosti najdeme v dílech římských autorů, například v Tacitově spisu *Germania* nebo jako dílčí součásti jiných literatur. Pravidelná tvorba je zaznamenána asi od poloviny 9.stol. Nejznámějšími zástupci germánské literatury středověku jsou eposy *Tristan und Isolde*, *Das Nibelungenlied* (Píseň o Nibelunzích) nebo *Das Kudrunlied* (Píseň o Gudrun). Druhou větví středověké literatury byla „lyrika Minnesängerů“ a „Sprachdichtungem“⁸¹ vyznačující se, mimo jiné, opěvováním přírody a hrdinských činů. Toto literární období se později stalo velmi klíčovým pro literaturu období romantismu, kdy se k ní autoři rádi vraceli a první polovina 20.stol kdy byla naopak velmi často zneužívána k ideologickým záměrům.

Východopruský Královec (něm.Königsberg, dnes Kaliningrad) se stal v 18.stol. jednou výsep osvícenství, když na zdejší univerzitě literárně tvořil a filosofoval Immanuel Kant a jeho žák Johann Gottfried Herder.

Autoři německého realismu a hnutí „*Der Junges Deutschland*“ často čerpali z přírody. Pro nás relativně důležitým může být Theodor Storm, poměrně plodný autor pocházející ze Šlesvicka-Holštýnska píšící literaturu spojenou se Severním a částečně i Baltským mořem. Právě na Stormově díle⁸² lze velmi dobře ilustrovat autorovo sepjetí s rodným krajem u moře.

Na přelomu 19. a 20. století se v Německu náhle objevuje mnoho nových směrů. Za mnohé jmenujme alespoň novoromantismus vracející se romantickému titánismu a historismu⁸³ (zástupci H.Hesse, R.M.Rilke nebo S.Georgie), ale vzhledem k tématu práce je nezbytné zmínit směr nazývaný „*Heimatkunst*“ nebo často jako „*Blut- und Boden-Literatur*“. A.Kováříková jej označuje za přímého předchůdce fašistické literatury 20-40.let⁸⁴. Vyznačuje se konzervativismem, nacionalismem až rasismem, iracionalitou a epigonskou estetikou.

---

⁸¹ KOVÁŘÍKOVÁ, A., *Úvod do studia německé literatury*, Plzeň 1998, s.25.

⁸² Stormovými nejznámějšími díly jsou novely Pavel loutkář (1874; *Pole Poppenspäler*) a Jezdec na bílém koni (1888; *Der Schwimmelreiter*).

⁸³ KOVÁŘÍKOVÁ, A., *Úvod do studia německé literatury*, Plzeň 1998, s.59.

⁸⁴ KOVÁŘÍKOVÁ, A., *Úvod do studia německé literatury*, Plzeň 1998, s.61.

Kritickým přelomem je první světová válka. Ta společně s poválečnými ekonomickými a politickými problémy zapříčiní náhlý zvrát a literatura se stává na jedné straně průhlednější a střízlivější, na druhé straně se objevují depresivní vlivy. Autoři se s tématem vyrovnávají po svém, Erich Maria Remarque kupříkladu, na základě „teorie o léčbě šokem“, neskrytě ukazuje pohromy války (Na západní frontě klid - *Im Westen nichts Neues* – 1929; Cesta zpátky - *Der Weg zurück* – 1931). Poválečný vývoj je poznamenán ekonomickou krizí, nástupem fašismu a přípravami na další velkou válku. Berthold Brecht ve svých dramatech a kabaretiérách jako Strach a bída Třetí říše (1938; *Furcht und Elend des Dritten Reiches*) nebo Matka Kuráž a její děti (1939; *Mutter Courage und ihre Kinder* – napsána jako reakce na invazi do Polska) otevřeně kritizuje nacistické Německo. Někteří autoři nesouhlasící s režimem (kteří však neemigrovali) se uchýlili k tzv. vnitřní emigraci – „*Innere Emigration*“⁸⁵ snahou o nenápadnost a psaní nekonfliktní, často historické nebo náboženské literatury (F.Thieß, G.Benn, E.Jünger). Německá literatura po roce 1945 se v mnoha ohledech podobá literatuře po roce 1918. Opět trauma z války a ještě k tomu se Německo rozděluje.

Literatura SRN se nejdříve rozvíjela ve třech proudech. „Navrátilci z emigrace“, „Vnitřní emigranti“, „Mladá generace“.⁸⁶ Téměř všichni autoři prošli skupinou *Gruppe 47* která se snaží oprostít od nánosu fašistické minulosti. O to víc, že někteří její zástupci mají díky své minulosti „máslo na hlavě“. Takový byl mimo jiné Siegfried Lenz⁸⁷ nebo držitelé Nobelových cen za literaturu Heinrich Böll⁸⁸, Gunter Grass⁸⁹. Často se se svojí minulostí vyrovnávají se značným cynismem. To je právě případ Güntera Grasse. Ceněný je román Bruna Apitze Nahý mezi vlky (1958; *Nackt unter Wölfen*) pojednávající o chlapci skrývaném v koncentračním táboře.

Samostatnou kapitolou je čistě memoárová literatura vojáků vracejících se z fronty nebo obyvatel vysídlovaných z domovů. Pro téma práce je záhodno jmenovat jako příklad Hanse Graf von Lenhdorff – chirurga vojenského lazaretu v Královci, nebo Alexandra Fürst zu Dohna-Schlobitten. Oba to byli šlechtici kteří se v rámci vojenské povinnosti dostali do oblasti Východního Pruska.

---

⁸⁵ Autorem pojmu je Frank Thieß; in KOVÁŘÍKOVÁ, A., *Úvod do studia německé literatury*, Plzeň 1998, s.65.

⁸⁶ Volně dle KOVÁŘÍKOVÁ, A., *Úvod do studia německé literatury*, Plzeň 1998, s.67.

⁸⁷ Dílo např.: Hodina němčiny (1968; *Deutschstunde*), Vlastivědné muzeum (1978; *Heimatmuseum*).

⁸⁸ Dílo např.: Kdes byl, Adame? (1951; *Wo warst du, Adam?*), Kulečnick o půl desáté (1959; *Billard um halbzehn*).

⁸⁹ Podrobněji později.

4.2 Polská literatura

Už od začátku je hlavním námětem polského písemnictví oslava úspěchů polského národa, jeho slavná historie, ale i pády a v dobách nesuverenity tužby po národním určení.

Národ bez území, ale s vlastní kulturou a hrdostí. To jsou podmínky jako dělané pro rozvoj romantismu. Autoři se obracejí do historie a vzpomínají na zašlou slávu své vlasti nebo se utíkají do vlastních vnitřních světů a zakládají tajné spolky a bratrstva. Postupem času se vytvořil autorský trojlístek silně zastíňující zbytek polské romantické scény. Byl jím polský národní bard Adam Mickiewicz, básník a dramatik Juliusz Słowacki a umělec mnoha talentů Cyprian Kamil Norwid. Kurz nastavený v romantismu přetrval i přes období pozitivismu až do přelomu století a založil tak polskou tradici jako národ spíše prozaický a romanopisecký. Přelom 19. a 20.stol. byl dobou dvou výtečných romanopisců-realistů; Henryka Sienkiewicze⁹⁰ a Bolesława Pruse⁹¹. Stejně jako v německé, tak i v polské literatuře je později toto období častým cílem útěku od reality.

V souvislosti s 1.sv.v. se objevilo několik významných válečných zpravodajů (Ksawery Pruszyński, Arkady Fiedler a pro nás důležitý Melchior Wańkowicz) a mnoho z nich ve své činnosti pokračovalo i ve válce druhé.

Během druhé světové války se literární scéna rozdělila na dvě části na domácí a exilovou. Doma to byla hlavně síť ilegálních časopisů⁹² a tiskáren. Ke dříve zmíněným válečným korespondentům se přidávají další, namátkou Janusz Meissner (pilot RAF) nebo Aleksander Janta-Połczyński reprezentující literaturu přímého zážitku. Obecně lze říci že během války se z pochopitelných důvodů provozovala v nepoměrně větší míře spíše poezie a kratší formy literatury. Mnoho autorů válku nepřežilo⁹³.

---

⁹⁰ Lékař, prozaik a publicista. Proslavil se svými historickými romány z polských dějin jako trilogie *Ohněm a mečem* (1884; *Ogniem i mieczem*), *Potopa* (1886; *Potop*) a *Pan Wołodyjowski* (1888; *Pan Wołodyjowski*), *Křižáci* (1900; *Krzyżacy*). Románem z Neronovy doby *Quo vadis?* (1896; *Quo vadis?*), a románem pro mládež *Pouští a pralesem* (1911; *W pustyni i puszczy*). Roku 1905 mu byla udělena Nobelova cena za literaturu.

⁹¹ Vl.jm. Aleksander Głowacki. Dílo: *Na přední stráži* (1885; *Placówka*), *Loutka* (1890; *Lalka*), *Farao*(1897; *Faraon*).

⁹² Např. *Sztuka i Naród*, *Droga*, *Płomienie*, *Przełom*, *Miesięcznik Literacki*, *Czerwony Sztandar*, atd.

⁹³ Lech Piwowski a Władysław Sebyła byli popraveni sověty v Katyňském lese; Tadeusz Żelenski-Boy byl zastřelen Němci.

Po osvobození museli umělci dát najevo na které straně se chtějí angažovat. Majoritním tématem se stala válka a z toho pramenící pacifistická díla. O koncentračních táborech psal Tadeusz Borowski v románech Kamenný svět (1948; *Kamienny świat*) a Rozloučení s Marií (1948; *Pozegnanie z Marią*), Seweryna Szmaglewska v díle Dýmy nad Birkenau (1945; *Dymy nad Birkenau*) a mnozí další. Světově nejocetovanějším dílem těchto let je bezesporu cyklus Medailony (1946) Zofie Nałkowské. Medailony jsou opravdu takové medailonky lidí. A jsou založené na informacích z její práce v komisi vyšetřující nacistické zločiny. Tendence se ukázala vydáním románu Popel a dým (1948; *Popiół i diament*) Jerzyho Andrzejewského a o něco později románu Czesława Miłosze Dobytí moci (1953, *Zdobycie władzy*). Obě ukazující poválečné uspořádání společnosti. V zahraničí se polská literatura ventiluje v rámci „lágrové literatury“⁹⁴, literatury londýnské emigrace a dalších. Po autorech se v poválečné době chtěly podbízet texty k nově zřízenému režimu.

V dnešní době jsou vidět hlavně dva literární proudy. Střední proud reprezentující tradiční literaturu skrze memoáry, romány s historickou tematikou apod.. Na druhé straně literárního spektra se odehrává jakási revolta, když se prosazují mladí autoři stavějící svoje texty na šokujícím, někdy až skandálně otevřeném, odkrývání skutečného stavu společnosti, tabuizovaných témat a snahu o opozici k tradičnímu polskému konservatismu.

---

⁹⁴ Příkladem Józef Czapski, Gustaw Herling-Grudziński, Wacław Grubiński, Marian Czuchnowski dle ŠTĚPÁN, L.. *Slovník polských spisovatelů*. Praha 2000 s.50.

4.3 Literatura pobaltských národů

Pobaltská, neboli také baltická kultura, je v pravém slova smyslu literaturou pouze Lotyšska a Litvy, ale v širším kontextu se sem řadí také kultura estonská. Přestože Estonci jazykově patří mezi tzv. ugrofiny, mají celkově mnohem blíže k Lotyšsku a Litvě než k jazykově příbuzným Finům nebo Karelům, řadících se spíše do naturelu skandinávského. Kromě majoritní kultury lotyšské, litevské a estonské sem patří ještě malá kultura latgalská nebo dnes už téměř neexistující kultura pruská.

Po dlouhou dobu se litevská kultura zdárně rozvíjela ve spojení s kulturou polskou, až do doby, kdy se dostala do područí carského Ruska. Vrcholem úpadku bylo nařízení carské vlády (1865) o zákazu litevských tisků, užívání latinky a litevské národní školy. Tento zákaz měl však pro litevskou literaturu paradoxně blahodárný účinek. Litevština se, podle hesla „zakázaného chleba největší krajíc“, začala rozvíjet v tajných školách na venkově a ve večerních ilegálních kroužcích ve městech. Knihy v litevštině byly vydávány s falešnými daty vydání před zákazem nebo mimo vlastní území Litvy, nejčastěji v tzv. Malé Litvě⁹⁵, odkud je pod hrozbou přísných trestů přenášelo několik tisíc nosičů knih – *knygnešiai*.⁹⁶ Zákaz byl zrušen v květnu 1904.

Poválečný stav, VŘSR a změny v ustanovení tří malých státek se zákonitě muselo odrazit i v literatuře. Nastal velký odklon od germanizace a začaly snahy o stabilizaci států. Janis Rainis, levicový básník a nesporně „hvězda pobaltské literatury“, například propagoval myšlenku udělat z Lotyšska stát se sociálně-demokratickým zřízením a s kulturou na takové úrovni, že by zde mohly vzniknout jakési „Athény severu“⁹⁷. Ve významu Rainisovi sekundovali Aleksanders Čaks a Andrejs Ūpits. Čaks se zabýval především poezií reflektující život ve městech⁹⁸. Ūpits byl velmi plodný prozaik, dramatik, literární vědec a po určitou dobu také vůdčí osobnost Svazu spisovatelů⁹⁹. Byl oblíben a protěžován především později, v období sovětské éry. Byl profesorem literatury na Říšské univerzitě a poté zakladatelem Ústavu lotyšského jazyka a literatury lotyšské AV. Jeho největším dílem byla čtyřdílná epopěj *Robežnieksové*¹⁰⁰.

⁹⁵ tradiční historické území „Malé Litvy“ se nachází přibližně na území dnešní Kaliningradské enklávy.

⁹⁶ SLABIHOUDOVÁ, N. a kol.. *Slovník pobaltských spisovatelů*. Praha 2008. s.340.

⁹⁷ PAROLEK, R.. *Literatury národů sovětského Pobaltí*. Praha 1972. s.29.

⁹⁸ Dílo: *Srdce na chodníku* (1928; *Sirds ut trotuára*); *Můj ráj* (1931; *Mana paradíze*); *Poznamenání věčností* (1937-39; *Múžības skartie*).

⁹⁹ příklad díla: *Robežnieksové* (1909-34; *Robežnieki*); *Žena* (1910; *Sieviete*); *Zelená země* (1945; *Zalá zeme*); *Plavkyně Zuzana* (1922; *Peldētāja Zuzanna*).

¹⁰⁰ Mgr.Pavel Štoll uvádí v *Dějínách pobaltských zemí* (Praha 2001) na s.321 že epopěj měla čtyři svazky; ve *Slovníku pobaltských spisovatelů* (Praha 2008) se však uvádí svazků šest (s.254).

S pomocí talentu básnířky Marie Under, estonského literárně-historického „enfant terrible“ Johannese Barbaruse, dramatika Augusta Jakobsena a mnoha dalších se estonské meziválečné literatuře daří držet krok s vyspělejšími literaturami jejích jižnějších bratrů, ač jim, dle R.Parolka¹⁰¹, zdaleka nestačí. Nastavený proud baltických literatur nezastavily nástupy autoritářských systémů v roce 1926, potažmo 1934, ale až sovětská, německá a znova sovětská okupace vyznačující se silnou cenzurou a perzekucí odpůrců. Na Sibiři skončila i Dalia Grinkevičiūtėová a vydala o tom svědectví v knize *Litevci na břehu Moře Laptěvů (Lietuviai prie Laptevų jūros)*, vyšlo v samizdatu 1979). Většinou se přes druhou světovou válku literatura jakoby zakonzervovala a pasivně přežívala v podzemí, aby po válce navázala tam, kde svůj vývoj přerušila. Poválečný vývoj je už „podobný“ s vývojem v celém východním bloku.

V současnosti jsou pobaltské knižní trhy, stejně jako trhy v celé Evropě, přesyceny světovými bestsellery od Dana Browna a Agathy Christie nebo „levnou literaturou“. Přesto stále žije vlastní literární život. Estonský literární teoretik Märt Väljataga ve své eseji „Čekání na velký estonský román“¹⁰² za současné hvězdy estonského literárního nebe označuje Tõnu Õnnepalu (1962), Peeter Sautera (1962), Jaana Kaplinského (1941). Tito zastupují proud částečně autobiografických děl založených na pohroužení se do lidské mysli a vztahu jedinec-společnost. Õnnepalu o tom říká: „*Knihy se spoustou postav, všemi těmi strýci a bratřenci, lordy, státními úředníky, Ivany Pavloviči a dvorními dámami patří minulosti, velkým dobám zásadních činů.*“¹⁰³. Čtvrt roku před Väljatagem se o podobný exkurz, ale zaměřený na Litvu, pokusil i lithuanista Vaidas Šeferis působící na brněnské MU. Klíčovým mezníkem byl podle něj rok 1990, kdy „došlo k zániku traumatizujícího rozpůlení na větev exilovou a domácí“¹⁰⁴. Velmi důležitým faktem také je, že na počátku 90. let začaly upadat klasické žánry jako román a povídka a do popředí se dere pouze poezie a především eseje. Stejně jako v litevské a estonské, tak i v lotyšské literatuře převažují malé formy a do popředí se dostávají autoři románů R. Ezerová, V. Láms nebo É. Vilks.

---

¹⁰¹ PAROLEK, R., *Literatury národů sovětského Pobaltí*. Praha 1972; s.37.

¹⁰² VÄLJATAGA, M., *Literary perspectives: Estonia : Waiting for the Great Estonian Novel*. 2007 [online cit: 2009-03-11].

¹⁰³ ÕNNEPALU, Tõnu in VÄLJATAGA, M., *Literary perspectives...* Praha 2007 [online cit: 2009-03-11].

¹⁰⁴ ČMEJRKOVÁ, A., *Litevci literatuře věří : Rozhovor s Vaidasem Šeferisem*. In PLAV: Měsíčník pro světovou literaturu. Praha 2007.[online cit: 2009-03-12].

5. Konkrétní příklady z jednotlivých literatur

5.1 Günter Grass (Německo)

5.1.1 O autorovi

Günter Grass je básník, spisovatel, dramatik, esejista, sochař a tiskař, sám si často ilustrující své knihy. Přibližně takto je často popisován ve slovnících a přehledech literatury.

Narodil se 16. října 1927 ve Svobodném městě Gdaňsku jako starší ze svou dětí malého obchodníka Wilhelma Grasse a jeho ženy Helene. Otec byl německý protestant, matka kašubská katolička. Jeho rodiče vlastnili malý koloniál a s dětmi bydleli v malém bytě za ním. V roce 1937/1938 (to není v knize upřesněno – pouze že mu bylo deset) vstoupil do Jungvolku¹⁰⁵. Odtud se dostává k jedné z baterií pobřežní protivzdušné obrany. Kvůli svému zájmu o ponorky se dobrovolně přihlásil ke *Kriegsmarine*, ale k ponorkám ho nepřijali. V roce 1944 prochází výcvikem, vstupuje do *Waffen-SS* a je přiřazen jako tankový střelec k *10. SS-Panzer-Division „Frundsberg“*. Na konci války je však zraněn a tráví rekonvalescenci v Mariánských Lázních a následně je do konce dubna 1946 v americkém zajetí. Po propuštění se potuluje po Německu a chvíli pracuje u Hannoveru v draselných dolech. V roce 1947 se vyučil kameníkem v Düsseldorfu a v letech 1948-1952 zde i vystudoval na Umělecké akademii. Několik let ještě pracuje jako sochař a grafik. Od roku 1956 působí jako spisovatel ve svobodném povolání v návaznosti na skupinu „Gruppe 47“. V 70. letech byl spolupracovníkem západoněmeckého kancléře Willyho Brandta (SPD).

Získal mnoho ocenění a v roce 1999 i Nobelovu cenu za literaturu.

Nejnámějším Grassovým dílem je bezesporu první díl „Gdaňské trilogie“ nazvaný *Plechový bubínek* (1959; *Die Blechtrommel*), román s částečně autobiografickými rysy pojednává o Oskaru Matzerathovi, mírně psychopatickému chovanci ústavu pro duševně choré. Když byl Oskar malý, rozhodl se, že přestane růst a zůstane navždy malý na protest falešného světa dospělých. Svůj život dokáže popsat pouze za pomoci dětského plechového bubínku. Na velmi úspěšný román navazují další dva díly, *Kočka a myš* (1961; *Katz und Maus*) a *Psí roky* (1963; *Hundejahre*). Jeho romány a hry vždy obsahují jistou politickou angažovanost, a proto byl Grass ve „východním bloku“ od roku 1961 nežádoucím autorem. Z dalších jeho děl jmenujme například romány *Potkanka* (1986; *Die Rattin*) a

---

¹⁰⁵ Das Deutsche Jungvolk - organizace přidružená k Hitlerjugend určená pro mladší chlapce (kolem 10let). Vstup do HJ a přidružených organizací byl skrze *Gesetz über die Hitlerjugend* (Zákon o Hitlerjugend) z 1.12.1936 pro mládež povinný. (MÜLLER H. a kol.. *Dějiny Německa*. Praha 1995; s.276).

Platýz (1977; *Der Butt*), novelu *Jako rak* (2002; *Im Krebsgang*) rozdmýchávající debatu ohledně zkázy Wilhelma Gustloffa¹⁰⁶, a konečně autobiografický román *Při loupání cibule* (2006; *Beim Häuten der Zwiebel*). Zatím poslední Grassovo dílo se jmenuje *The Box* (2008) a je pokračováním „Cibule“ od doby, kdy byl vydán *Plechový bubínek*, tedy tam, kde skončilo dílo předchozí.

5.1.2 Něco z reálií

Gdaňsk (německy Danzig, polsky Gdańsk) je přístavní město v severním Polsku a jedno z nejstarších polských měst vůbec. Leží v Gdaňském zálivu při ústí řeky Visly do Baltského moře. Je centrem Pomořanského vojvodství (*Województwo pomorskie*) a zároveň tzv. Kašubská – oblasti obývané kašubským etnikem. V minulosti bylo jedním z center hanzovního obchodu, po první světové válce bylo předmětem sporů mezi Německem a Polskem. A také nástupní stanicí pro odchod evropských Židů do zámoří. V Gdaňských loděnicích v 80. letech proběhly demonstrace dělníků, které napomohly odstartování pádu komunismu v Evropě. V současnosti má Gdaňsk asi půl milionu obyvatel a tvoří aglomeraci – Trojměstí (*Trójmiasto*) – společně s městy Gdyně a Sopoty.

V období mezi světovými válkami byl Gdaňsku a okolí přidělen zvláštní statut „Svobodné město Gdaňsk“ – *Freie Stadt Danzig*¹⁰⁷. Stalo se tak, na základě článků 100-108 Versailleské smlouvy, polosuverénním městským státem pod ochranou Spojených národů. Polsko zastupovalo SmG ve vnějších vztazích, zajišťovalo železnici, mělo ve městě vlastní „Polskou poštu“ a v přístavu, na pláži Westerplatte, vojenské skladiště s posádkou. S vytvořením SmG nesouhlasili ani Poláci, kteří jej chtěli začlenit do svého státu, ani místní obyvatelé, kteří chtěli být součástí Německa. Právě zde padly první výstřely 2. sv. války, když německý křižník *SMS Schleswig-Holstein* ve tři čtvrtě na pět první zářijový den roku 1939 zahájil palbu na muniční sklad na Westerplatte.

---

¹⁰⁶ Potopení lodi MV Wilhelm Gustloff dne 30. ledna 1945 je největší námořní katastrofou historie. Počet mrtvých se odhaduje na asi 9000 (není přesný údaj kolik bylo na palubě cestujících).

¹⁰⁷ viz příloha č.2.

5.1.3 Günter Grass – Při loupání cibule (*Beim Häuten der Zwiebel*)

Kniha popisuje první část Grassova života, až do doby vydání jeho nejúspěšnější knihy *Plechový bubínek*. Autor svůj život přirovnává k cibuli, kde každá slupka obnažuje tu pod ní. Stejně tak jako se překrývají jednotlivé slupky cibule, v životě jeden zážitek překrývá druhý.

Na začátku vzpomíná na to, jak křížník Schleswig-Holstein ostřeloval základnu Westerplatte a jak to on jako gymnazista, navštěvující prestižní chlapecké gymnasium Conradinum, vnímal ponejvíce jako zdroj granátových střepů, které pak mohl vyměňovat za obrázky ze žvýkaček, poštovní známky nebo jím sbírané obrázky klasických mistrů sloupané z cigaretových krabiček¹⁰⁸. Právě na základě těchto obrázků se u něj prý rozvinul jeho vztah k malířství a celkově k umění. Hned na začátku války zahynul jeho strýček Franz, když jako ostatní bránil budovu Polské pošty na Heveliusplatzu. Mladý Günter a jeho spolužáci byli neustále krmeni německými úspěchy v Polsku, v Norsku, v Dánsku, a proto se není čemu divit, že tato mašinerie síly jim jednoduše učarovala. Ani to, když se jim spolužák Wolfgang Heinrichs pokusil otevřít oči¹⁰⁹ ohledně bitvy u Narviku (díky informacím získaným z ilegálního vysílání), nesnížilo jejich chtíč přidat se k ponorkovému námořnictvu, a „pokrýt se tak slávou“¹¹⁰. Později srovnává svého otce s Heinrichovým¹¹¹, vyčítá mu jeho vypočítavý vstup do NSDAP¹¹², čímž ho nepřímou označuje za zbabělce. Pod vlivem propagandy, ale i z povinnosti, vstupuje mladý Grass do Jungsvolku. V tu samou dobu za městem roste koncentrační tábor Stutthof. Mladistvý nacist, jak sám sebe označuje¹¹³, dobře věděl, kam zmizel mladý kněz-latinář. V tuto dobu si sice podvědomě začíná uvědomovat některá fakta, ale stále je pod vlivem dobových událostí zatlačí hluboko do pozadí. Vzpomíná na své první lásky, například ta tu černovlasou školačku s dlouhými copy¹¹⁴. Přesně na tu, které nechával v lavici lístky, a přesně na tu, kterou, coby mladý arogantní dělostřelec, hluboce urazil. Snad z mladické nerozvážnosti, snad z vojenské nabubřelosti, ale nejspíš z obyčejné nezkušenosti, urazil tím, že první a zároveň poslední psaníčko od ní opravil červeným inkoustem a odeslal zároveň se svojí odpovědí zpět¹¹⁵. Odmlčela se. To ale už střílel z „vosmaosmdesátek“ u

¹⁰⁸ GRASS, G.. *Při loupání cibule*. Brno 2007. s.9.

¹⁰⁹ GRASS, G.. *Při loupání cibule*. Brno 2007. s.16.

¹¹⁰ GRASS, G.. *Při loupání cibule*. Brno 2007. s.15.

¹¹¹ GRASS, G.. *Při loupání cibule*. Brno 2007. s.20.

¹¹² Toto téma se částečně objevuje i v *Plechovém bubínku* kde Oskar zabije svého nenáviděného otce tím že mu právě v okamžik vstupu sovětské hlídky vrátí do ruky jeho partajní odznak a ten ho ve strachu sní a udusí se jím.

¹¹³ GRASS, G.. *Při loupání cibule*. Brno 2007. s.34.

¹¹⁴ GRASS, G.. *Při loupání cibule*. Brno 2007. s.52.

¹¹⁵ GRASS, G.. *Při loupání cibule*. Brno 2007. s.54.

jedné z baterií protivzdušné obrany (PVO). Jeho to ale pořád táhlo ke *Kriegsmarine*. Nepomohly mu ani jeho rozsáhlé znalosti válečných lodí. Stále tedy zůstal u PVO a pokračoval ve výcviku. Bydlel s ostatními chlapci ve dřevěném baráku a od jisté doby i s ukrajinskými „dobrovolci“¹¹⁶. Vzpomíná, jak společně s nimi pořádali hony na krysy a jak pak vyměňovali jejich ocasy za cukroví (odměny za jejich hubení)¹¹⁷. Večer pak pomáhal matce s lepením přidělových lístků na listy novin¹¹⁸. Vždy se ale raději vracel ke své baterii. Vzpomíná na blondátoho chlapce, který je ochoten snášet cokoli, ale odmítá vzít do ruky pušku. Tím zaručuje své jednotce nástupy navíc¹¹⁹. V tu chvíli neví, jestli ho má obdivovat pro statečnost a pevnost, nebo nenávidět za ty nástupy navíc. On, jako budoucí frontový voják, se měl připravit na traumata války, k tomu mu měla posloužit kniha *In Stahlgewittern* od E. Jüngerse. Ale současně také četl Remarqueův román *Na západní frontě klid*. Tím v sobě vzbudil silný ideový rozkol. Když se později s oběma autory setkal, svoji minulost poněkud zatajil¹²⁰. V září 1944 dostal povolávací rozkaz do výcviku tankistů SS¹²¹. Popisuje život v táboře, ale hlavně poznání života v armádě. Na straně 98 zmiňuje to, jak si je jejich jen o několik let starší instruktoři posílali pro kafe, dělali si z nich poskoky a předháněli se v šikaně. Získává odstup a ztrácí iluze o těch nadlidech z armády. Mstí se tím, že kávu, kterou musí každé ráno místo své snídaně nosit instruktorům, vylije do sněhu a co chybí, doplní močí¹²². Další, kdo mu pomůže přijít o iluze, je poddůstojník, který si pokaždé, když musí odejít, vyloupne skleněné oko a položí ho do talíře. To všechny odradí sahat na jeho oběd¹²³. Později znovu ztrácí iluze o neohroženosti německého vojska. Při prvním ostrém setkání s nepřítelem se vedle něho náhle objevil důstojník Waffen-SS. Ten samý, který se před chvílí na zemi opodál třásl pomočený strachy¹²⁴.

Jeho jednotka v rámci *Divize Frundsberg* už dávno neexistovala. Byl přiřazen k nějaké jednotce a znova téměř přišel o život, ale zachránilo ho, že neuměl jezdit na kole. Tak dostal za úkol krýt kulometem skupinku pokoušející se na těch kolech ujet. Rusové ale měli taky kulomet! Nakonec se bez svěřeného kulometu vyplížil zadem a utekl¹²⁵. V této části se víc než kdy jindy odvolává na Jakoba Grimmelshausena a zasazuje současnost do jeho knih.

---

¹¹⁶ GRASS, G.. *Při loupaní cibule*. Brno 2007. s.66.

¹¹⁷ GRASS, G.. *Při loupaní cibule*. Brno 2007. s.66.

¹¹⁸ GRASS, G.. *Při loupaní cibule*. Brno 2007. s.68.

¹¹⁹ GRASS, G.. *Při loupaní cibule*. Brno 2007. s.75.

¹²⁰ GRASS, G.. *Při loupaní cibule*. Brno 2007. s.75.

¹²¹ GRASS, G.. *Při loupaní cibule*. Brno 2007. s.86.

¹²² GRASS, G.. *Při loupaní cibule*. Brno 2007. s.98.

¹²³ GRASS, G.. *Při loupaní cibule*. Brno 2007. s.104.

¹²⁴ GRASS, G.. *Při loupaní cibule*. Brno 2007. s.107.

¹²⁵ GRASS, G.. *Při loupaní cibule*. Brno 2007. s.111.

Později se setkal tvář v tvář se Sověty, život si zachraňuje útekem do lesa¹²⁶. Zde se setkává se svým budoucím druhem ve zbrani, „desátníkem“¹²⁷. Byl to ten samý, se kterým bude zajat ve sklepe¹²⁸ a kterému bude po napadení tábora skupinou tanků T34 sahat do kalhot, aby ho ujistil, že přišel „jenom“ o nohy¹²⁹. Přesně jako Jan Bronský v Plechovém bubínku. Tentýž desátník mu radil, ať vymění uniformu s „esíčky“ za uniformu Wehrmachtu¹³⁰.

Právě těmi samými T34 je zraněn i mladý Grass a odnáší si mimo jiné i střepinu v rameni, kterou má dodnes a přirovnává ji ke hmyzu v jantaru. Je prý také jako svědek minulosti¹³¹. Po ošetření je poslán do Mariánských lázní na rekonvalescenci. Později vzpomíná na „Lotky“ – finské ošetřovatelky, na jejich vůni a krásu¹³². Zde ho také zastihuje konec války, je zajat a ocitá se v zajateckém táboře v Horním Falci. Předtím však ještě stihne s dalšími zraněnými podniknout výpravu do opuštěného sídla NSDAP¹³³. Ze začátku řeší především neustálý hlad zaviněný „Morgenthauovými hladovými dávkami“¹³⁴. Měl však dvě obrovské devizy, uměl anglicky a měl krabici stříbrných památečních jehlic Siegfriedova valu¹³⁵. Získává tak od „farmářských synků“¹³⁶ cigarety, které zase mění dále, a přijde si tak na poměrně slušné příděly jídla. Vzpomíná však také na to, když mu ukradli jeho pracně naspořený chleba. A také na to, jak byl ztrestán zloděj „výpraskem opasky na holou prdel“¹³⁷, odmítá si však vzpomenout, zda se také přidal k trestajícím. Zde také vznikla jeho záliba ve vaření a představování si, jak tyto pokrmy předkládá historickým osobnostem. Kromě práce pomáhaly udržet morálku zajatců četné zájmové kroužky. Byly pořádány kurzy ekonomie, filosofie, podvojného účetnictví, statiky mostů, buddhismu a mnoho dalšího. V bývalé veterinární stanici pořádán kuchařský kurz pro začátečníky vedený balkánským bývalým šéfkuchařem. Zde se mladí kuchaři naučili i bez jídla a materiálu, pouze slovně nebo křídou na tabuli, zázrakům gastronomie. „Husu nikdy bez pelyňku!“¹³⁸. Ale stále měl strach z nejisté budoucnosti.

---

¹²⁶ GRASS, G.. *Při loupání cibule*. Brno 2007. s.116.

¹²⁷ Později se dozvíme že se jmenoval Hans.

¹²⁸ GRASS, G.. *Při loupání cibule*. Brno 2007. s.122.

¹²⁹ GRASS, G.. *Při loupání cibule*. Brno 2007. s.129.

¹³⁰ GRASS, G.. *Při loupání cibule*. Brno 2007. s.123.

¹³¹ GRASS, G.. *Při loupání cibule*. Brno 2007. s.172.

¹³² GRASS, G.. *Při loupání cibule*. Brno 2007. s.140.

¹³³ GRASS, G.. *Při loupání cibule*. Brno 2007. s.142.

¹³⁴ Henry Morgenthau byl americký ekonom – sestavil přídělovou dávku pro zajatce v táborech.

¹³⁵ Siegfriedova linie neboli Západní val bylo pásmo opevnění na německo-francouzské hranici. Začala se budovat už během 1.sv.války. Velkou roli sehrála po spojeneckém vylovení v Normandii 1944 a při jejich postupu do vnitrozemí. (Ty jehlice má právě z té výpravy do opuštěného sídla NSDAP)

¹³⁶ GRASS, G.. *Při loupání cibule*. Brno 2007. s.144.

¹³⁷ GRASS, G.. *Při loupání cibule*. Brno 2007. s.145.

¹³⁸ GRASS, G.. *Při loupání cibule*. Brno 2007. s.158.

Poté byl přidělen k pracovní četě na letišti Fürstenfeldbruck, společně s partou mladých Židů zde myli nádoby, škrabali mrkev a nadávali si. Stále ještě fungovala německá propaganda zarytá hluboko pod kůží. Když třeba vzali jednoho o vojáka do Dachau, tak se prý vrátil s tvrzením, že to bylo očividně celé nově postavené Američany¹³⁹. Ale určitou vinu si uvědomovali, uvědomil si ji i Baldur von Schirach¹⁴⁰, když své Hitlerjugend bránil před Norimberským soudem, že neměli tušení, čeho se účastní. Grass se přiznává, že Schirachovi celou dobu věřil a že ani v zajetí nepřišel o svoji hrdost příslušníka německé armády¹⁴¹. Budoucnosti se bojí i nadále.

Po propuštění se toulal po všech třech západních zónách, aby občas někde na chvíli zakotvil. Jako u matky kamaráda z tábora Philippa. Ta ho naučila pravidla černého trhu a on se díky žiletkám a dalším věcem poměrně rychle osamostatnil¹⁴². Chvíli pracoval na statku „společně s kravami dojenými bohyní s bělavě plavými řasami“¹⁴³ (jistá východopruská dívka jménem Elsabe). Jednu dobu se i vrátil do školy, protože cítil, že je to potřeba, ale nevydržel tam. Nevěřil, že jemu, člověku ožehlému válkou, budou informace z učebnic k něčemu dobré. Nedlouho poté se opět setkává se „svým věčným desátníkem“¹⁴⁴ a jede s ním do Hannoveru. V Hannoveru si najde práci v draselných dolech. Pak pracuje v kamenictví, vystuduje v Düsseldorfu, žení se a vydává Plechový bubínek. Ale neustále si stěžuje, poukazuje na chyby v systému, vzpomíná na dětství a na dřívější přátele. Ale především ho stále pronásleduje stigma „zažil jsem válku“.

---

¹³⁹ GRASS, G.. *Při loupání cibule*. Brno 2007. s.165.

¹⁴⁰ 9. května 1907 – 8. srpna 1974; od 30.října 1931 jmenován do funkce Reichsjugendführer – vedoucí Hitlerjugend; v Norimberských procesech v roce 1945 byl odsouzen k 20letům žaláře.

¹⁴¹ GRASS, G.. *Při loupání cibule*. Brno 2007. s.165.

¹⁴² GRASS, G.. *Při loupání cibule*. Brno 2007. s.173.

¹⁴³ GRASS, G.. *Při loupání cibule*. Brno 2007. s.175.

¹⁴⁴ GRASS, G.. *Při loupání cibule*. Brno 2007. s.185.

5.2 Melchior Wańkowicz (Polsko)

5.2.1 O autorovi

Prozaik, žurnalista, publicista. Narodil se 10. ledna 1892 ve vsi Kałużyce poblíž Minska; zemřel 10. září 1974 ve Varšavě. Pocházel ze šlechtické rodiny. Část života strávil v zahraničí jako dopisovatel a válečný korespondent. Osobně se zúčastnil několika bitev první i druhé sv. války. Vytvořil svérázný styl reportážního vyprávění, vyznačující se jadrným jazykem a barvitě vylíčenými bojovými scénami, vykreslující převážně polské vojáky¹⁴⁵. Wańkowicz je řazen mezi autory obracející poměr fikce a faktu ve prospěch fikce. Používá také takovou volbu detailů, aby tím podpořil hrdinství a étos vojáka-vlastence a jeho nezlomnost¹⁴⁶.

Dílo: Chlapecká léta (1934; *Szczenięce lata*), Po stopách Smętka (1936; *Na tropach Smętka*); *Z generałem Sosnkowskim* (1940), *Bitwa o Monte Cassino 1-3* (1945-1947), *Westerplatte/Zpěv o Hubalovi* (1947; *Hubalczycy i Westerplatte*), *Býlí na kráteru* (1951; *Ziele na kraterze*), *Čtyřmi podnebími* (1972; *Przez ctery klimaty*), *Válka a pero* (1974; *Wojna i pióro*).

5.2.2 Úvod do reálií

Westerplatte, původně rekreační pláž na gdaňském pobřeží, s lázněmi, molem vybíhajícím 112 m do moře, restauracemi a penziony. Změna nastala v roce 1924, když zde byl z popudu Ligy národů zřízen vojenský tranzitní prostor (skladiště) pro zbraně z Francie a Anglie. Stálá posádka měla čítat asi osmdesát mužů. Polská armáda však měla mnohá omezení ohledně zbraní a staveb. Museli proto opevnění budovat v noci a následně ho maskovat, aby vypadalo z jiného materiálu nebo jinak mohutné. Těžké zbraně také museli tajně pašovat do prostoru. Když v roce 1939 přijela kontrola Ligy národů, tak nikdo nepoznal, že místo na 30 cm cihly se občas dívají třeba na 90 cm železobetonu.

Nad ránem prvního září 1939 však vybuchly nálože u bran skladiště a zároveň zahájila palbu bitevní loď SMS Schleswig-Holstein kotvící zde již od začátku srpna. Osmdesátka mužů sedm dní bránila mnohonásobné přesile útočící ze všech stran, ze vzduchu i z moře. Ráno 7. září však velitel maj. Henryk Sucharski svolává muže, děkuje jim a rozhoduje o kapitulaci. Na místě dnes stojí 25 m vysoký Památník obránců Westerplatte¹⁴⁷

¹⁴⁵ ŠTĚPÁN, L.. *Slovník polských spisovatelů*. Praha 2000. s.499.

¹⁴⁶ KOWALCZYK, M; POSLEDNÍ, P.. *Jákobův žebřík: Polská literatura v letech 1945-1989*. Červený Kostelec 2008. s.275

¹⁴⁷ Autoři: Adam Haupt, Franciszek Duszenka a Henryk Kitowski

5.2.3 Melchior Wańkowicz – Westerplatte

Wańkowiczova kniha je vlastně společné vydání dvou jeho knih najednou. Já se budu zabývat pouze knihou první, nazvanou jednoduše Westerplatte. Dělí se dále na několik částí. Kromě centrálního tématu boje o Westerplatte Wańkowicz představuje také sociální a politickou situaci v předválečném Polsku, a s tím spojený růst extrémistických skupin.

Od dob hluboko v meziválečném mírovém období měli Němci v Polsku propracovanou diverzní síť. Původně se o diverzitu ve státě starala polská *Deutsche Arbeitspartei* (než ji dočasně zrušili) a po ní ilegální *Jugendbund*. Ten pořádá různé akce a výlety, není to však nic jiného než skrytá polovojenská cvičení¹⁴⁸. Také s *Jugendbunde* se Poláci vypořádali a jsou na to patřičně hrdí. Nedokážou se však vypořádat s hospodářskou krizí a nezaměstnaností. Mnoho obyvatel Slezska opouští své domovy, odchází za prací do zahraničí a jejich místo zaujímají pracovníci z jiných částí země. A když se ti, co odešli, vrací, nacházejí svá místa obsazená¹⁴⁹. Toto je ideální podhoubí pro různá radikální řešení. A tyhle řešení němečtí národní socialisté nabízet umí. A polská ulice té doby na ně bohužel slyší¹⁵⁰.

Hitler vidí, že Polsko neovládně jen tak. Proto nabízí smlouvu o neútočení, kterou, ostatně jako všechny ostatní, nehodlá dodržet¹⁵¹. Za pomoci sociálních slibů a toho, že Poláci získávají možnost práce v Německu, získávají němečtí radikalisté dobrovolníky, ze kterých „se vyberou ty vhodné a se zbytkem si poradí“¹⁵². Toto všechno je však podmíněno dovolenými ve speciálních „rekreačních zařízeních“. V rámci této rekreace probíhá nácvik střelby, práce s výbušninami a ideologické školení. Děti musí chodit do německé školy¹⁵³.

Pokračuje výčet několika akcí diverzantů a polských odpovědí na ně. Také to, jak Němci zneužívají lživé informace. Například když zatknou pašeráka Kaletu, který bezdůvodně zastřelil ze zadu policistu, hned se začnou šířit zvěsti o tom, jak Poláci Kaletovu ženu i s dětmi vyhodili z okna¹⁵⁴. Wańkowicz však jasně dává najevo zdravý polský rozum, že tomu nikdo nevěřil. Nebo jak se začnou po celém státě objevovat skladiště zbraní a jak používají konzervy „*Pudliszky*“ jako trhavin. To všechno se podaří Polákům potlačit. A Wańkowicz opět vyjadřuje náležitou hrdost.

---

¹⁴⁸ WAŃKOWICZ, M. *Westerplatte/Zpěv o Hubalovi*. Praha 1979, s.9.

¹⁴⁹ WAŃKOWICZ, M. *Westerplatte/Zpěv o Hubalovi*. Praha 1979, s.10.

¹⁵⁰ WAŃKOWICZ, M. *Westerplatte/Zpěv o Hubalovi*. Praha 1979, s.11.

¹⁵¹ WAŃKOWICZ, M. *Westerplatte/Zpěv o Hubalovi*. Praha 1979, s.11.

¹⁵² WAŃKOWICZ, M. *Westerplatte/Zpěv o Hubalovi*. Praha 1979, s.12.

¹⁵³ WAŃKOWICZ, M. *Westerplatte/Zpěv o Hubalovi*. Praha 1979, s.12.

¹⁵⁴ WAŃKOWICZ, M. *Westerplatte/Zpěv o Hubalovi*. Praha 1979, s.13.

Následují popisy už přímých vojenských akcí diverzantů, ty ale stále ještě Poláci dokážou potlačit. Populárním se stává metoda falešných přepadů a následné obvinění druhé strany. Německé *Freikorpsy* téměř denně útočí na doly, železniční stanice nebo úřady. Poláci se dokážou bránit. Ale občas se jim něco nepovede. Ing. Zachwieja zorganizoval zpětné dobytí dolu, ale udělal chybu, když si od jednoho mrtvého vzal válečnou trofej – „opasek s hákovým křížem“. Nedokázal kolegům z německých hranic vysvětlit, že to není součást jeho stejnokroje, a nevysvětlil to ani za nádražím jejich kulce¹⁵⁵. Doteď se s tím umí Poláci vyrovnat. Problém nastává až 1. září 1939. Tanky a dělostřelectvo už zadržet nedokázali.

První tři dny války v Gdaňsku

Druhá světová válka začala v Gdaňsku, právě zde padly její první výstřely, když bitevní loď napadla hrstku vojáků. Německé lodi vplouvaly do Gdaňského přístavu za účelem opravy, vezly však zbraně. Místní Němci byli povoláváni k „preventivnímu cvičení“¹⁵⁶. Podobně jako později Estonec Ülo Tuulik, i Wańkowicz přirovnává národ k rostlině. Není to ale jalovec, přirovnává polské obyvatelstvo Gdaňska k ječmenici na přímořských písčínách¹⁵⁷. Ta taky díky svým kořenům odolává náporům mořského příboje. Polské obyvatelstvo ve své hrdosti odolávalo příkoří. Německá menšina a *Freikorpsy* po Gdaňsku rozpoutávají naprostý chaos, Poláci jsou vyháněni z domovů, okna úřadů rozbíjena. Studenti se odmítají evakuovat do Polska a chtějí bojovat¹⁵⁸. Přichází očekávaný telegram „PRVNÍ DEN MOBILIZACE 30. SRPNA“. Hned na to je odvolána, aby byla znova vyhlášena na další den¹⁵⁹.

Je vydáno mnoho rozkazů k evakuaci, ale obratem se objevují žádosti vojáků, aby mohli zůstat. Jeden úředník se dokonce rozplakal. Považoval rozkaz k evakuaci za projev nedůvěry v jeho schopnosti¹⁶⁰. Jediná posádka zůstala na místě, posádka transportního skladu Westerplatte. Němci se roztahují po městě, všude staví vítací slavobrány a křičí „*Sieg Heil, Sieg Heil*“ Později už je koho vítat. Krátký telefonát „*Die Gäste kommen über die Brücke*“¹⁶¹ oznamuje, že německá armáda se blíží z Východních Prus po nedávno postaveném pontonovém mostě¹⁶². Westerplatte odolává pěchotě i ostřelování od staré školní lodi Schleswig-Holstein. Z amplionů proudí informace, pravděpodobně připravené měsíce

¹⁵⁵ WAŃKOWICZ, M. *Westerplatte/Zpěv o Hubalovi*. Praha 1979, s.20.

¹⁵⁶ WAŃKOWICZ, M. *Westerplatte/Zpěv o Hubalovi*. Praha 1979, s.23.

¹⁵⁷ WAŃKOWICZ, M. *Westerplatte/Zpěv o Hubalovi*. Praha 1979, s.23.

¹⁵⁸ WAŃKOWICZ, M. *Westerplatte/Zpěv o Hubalovi*. Praha 1979, s.24.

¹⁵⁹ WAŃKOWICZ, M. *Westerplatte/Zpěv o Hubalovi*. Praha 1979, s.25.

¹⁶⁰ WAŃKOWICZ, M. *Westerplatte/Zpěv o Hubalovi*. Praha 1979, s.25.

¹⁶¹ „Hosté přicházejí po mostě“.

¹⁶² WAŃKOWICZ, M. *Westerplatte/Zpěv o Hubalovi*. Praha 1979, s.27.

dopředu¹⁶³. Je zatčen ministr Chodacki i rada Załewski, oba statečně nesou svůj pobyt ve vězení¹⁶⁴. První dny války se nesou ve jménu tyranie civilního (polského) obyvatelstva. Popisuje například, jak byli lidé naháněni na dvůr školy Victoria-Schule, ale předtím museli projít „mandlem černých uniforem“ s gumovými obuškami a holí pobitou hřebíky. Zatýkáni se vyhnuli zaměstnanci Polské pošty. Ti se zabarikádovali v budově Polské pošty a bojovali o ni do posledního muže. Pošťáci, celníci, železničáři, tito vojáci beze zbraně, ti byli hnáni špalírem obušků na dvůr Victoria-Schule¹⁶⁵. A špalír byl jenom začátek. Kupříkladu jistý Radke, ředitel banky, přišel o oko. Poslance Lendziona denně posílali čistit ucpané záchody, aby jej ponížili a zlomili jeho morální sílu. Tak ta německá sebranka, jak ji Wańkowicz nazývá, slaví svůj úspěch a baví se. Při eskortě se čelo zastavilo, zadní SS-mani všechny zmlátili, protože se zastavili, a když se hnuli, tak je bili zase zepředu, že neuposlechli¹⁶⁶. Následují popisy zatýkání, věznění a mučení představitelů bývalé moci, Załewského, Sobocińskiego, Zawadowského, Tchorzeleckého či Głogovského. Docházelo to až do takových absurdit, kdy jeden z Poláků oslovil jiného Poláka slovy: „Nemluvit, polská sebranko“¹⁶⁷. Jiný případ je jistý Groth, toho když se zeptají na národnost, tak místo aby využil svého německy znějícího jména, tak hrdě odpoví. „Kašub!“ a že chce zůstat¹⁶⁸. Následuje zpráva Jana Dunsta, tajemníka generálního sekretáře v Gdaňsku.

Westerplatte

Ze začátku autor mluví o městě Ancona – hlavním městě „malého Polska“ – kde jsou ulice pojmenovávány po polských plucích, týmy se jmenují Polonia nebo Wisła, a kde fungují polská gymnázia. Održeni od reality „velkého Polska“ využívali Spojeneckého zázemí. Ale to jednoho dne skončilo a „malé Polsko“ je rozpuštěno¹⁶⁹. Wańkowicz vzpomíná, jak jednoho dne v zakouřeném důstojnickém klubu potkal muže, co na něm bylo vidět, že toho hodně zkusil. Po partii šachu se s ním dal do řeči. Dozvěděl se, že byl celou válku v zajateckém táboře. A že ho zajali na Westerplatte, že tam byl velitel. Když se potvrdilo, že opravdu mluví s majorem Sucharskim¹⁷⁰, byl nadšen. Následuje několik odstavců o majorovi a o

---

¹⁶³ WAŃKOWICZ, M. *Westerplatte/Zpěv o Hubalovi*. Praha 1979, s.30.

¹⁶⁴ WAŃKOWICZ, M. *Westerplatte/Zpěv o Hubalovi*. Praha 1979, s.23.

¹⁶⁵ WAŃKOWICZ, M. *Westerplatte/Zpěv o Hubalovi*. Praha 1979, s.34.

¹⁶⁶ WAŃKOWICZ, M. *Westerplatte/Zpěv o Hubalovi*. Praha 1979, s.35.

¹⁶⁷ WAŃKOWICZ, M. *Westerplatte/Zpěv o Hubalovi*. Praha 1979, s.34.

¹⁶⁸ WAŃKOWICZ, M. *Westerplatte/Zpěv o Hubalovi*. Praha 1979, s.34.

¹⁶⁹ WAŃKOWICZ, M. *Westerplatte/Zpěv o Hubalovi*. Praha 1979, s.54.

¹⁷⁰ Major Henryk Sucharski (12.listopadu 1898, Gręboszow - 30.srpna 1946, Neapol), od září 1938 velitelem Vojenského tranzitního skladu Westerplatte; ve dnech 1-7.9.1939 velel rotě bránící skladiště Westerplatte proti mnohonásobné přesile. V Polsku patří dodnes k ikonám vlastenectví a bojovnosti.

Westerplatte. Vzpomíná, jak poprvé ukázal mužstvu porušení mezinárodních smluv. Toto místo totiž nesmělo mít těžké opevnění ani těžké zbraně. Takže železobetonové zdi byly cihlové a kulometná hnízda tady „nikdy“ nebyla¹⁷¹. Jak prožili 22. března 1939, první bojový poplach, když se báli, že válečné lodě, vracející se z obsazené Klajpedy, obsadí po cestě i Gdaňsk¹⁷². Vypráví také o tom, jakými způsoby zvyšovali stavy mužstva z 88 na 210 mužů, sázeli maskovací stromy, a že nenápadný plot byl zároveň část protitankového zátarasu. Nebo o tom, jak německý kontrolor ironicky chválil: „To je ale pěkný plot,“ a jak mu Sucharski odpověděl „Řádný plot! Selský!“¹⁷³. Výzbroj měli poměrně slušnou, avšak iluze si dělat nemohli. Plukovník Hoszovski, velitel obrany pobřeží, jim sliboval: „Nejste sami, musíte se krátkou dobu udržet, přijde vám na pomoc šest divizí“¹⁷⁴.

25. srpna se objeví na ohlášenou návštěvu starý křižník, veterán Bitvy o Skagerrak a zakotví v Mrtvé Visle. Major Sucharski v obavách o všeobecný klid pouze hlásí. „Zvýšit bdělost, podávat hlášení!“¹⁷⁵. Vojáci mají strach o průběh, ale stále pevně věří a jsou odhodlaní. Major obchází svůj „statek“, jak prostor skladiště familiérně nazývá, a kontroluje taktické rozestavení. Hmoždíře, děla, kulometry, zátarasy, vše je rozmístěno dle důmyslného schématu, avšak minimalisticky a nenápadně. Tak obcházel každou noc po zbytek srpna roku devětatřicátého.

31. srpna ve dvě hodiny vykonal poslední obchůzku a šel spát. Po nedlouhém spánku jej však probouzí budík jménem Schleswig-Holstein. Německá pěchota fatálně podcenila tuto hrstku mužů a platí za to kruté početní daně. Také na polské straně padají oběti. Ale co je to za boj, když proti zákopu s kulometem bojuje bitevní loď a útočí na ně devítí děly ráže 150 a 280 mm?¹⁷⁶ V tu samou dobu vyzývá v zajetí ministr Chodacki své spoluvězně k modlitbě za oběti¹⁷⁷. Na Westerplatte se valily nové a nové jednotky, posily posílené navíc dobrovolníky z *SS-Heimwehr Danzig*. Přicházely stále další a stále elitnější oddíly SS a Wehrmachtu¹⁷⁸ a ta stále stejná hrstka mužů jim nadále odolávala. Téhož dne byla zmasakrována velká část polské námořní flotily¹⁷⁹. Druhý den přitvrdilo, do útoku se přidalo letectvo a na bunkry se sypou bomby. Stuky jsou pro tento účel jako dělané. Dle pozdějších zpráv jich bylo 47¹⁸⁰.

---

¹⁷¹ WAŃKOWICZ, M. *Westerplatte/Zpěv o Hubalovi*. Praha 1979, s.58.

¹⁷² WAŃKOWICZ, M. *Westerplatte/Zpěv o Hubalovi*. Praha 1979, s.58.

¹⁷³ WAŃKOWICZ, M. *Westerplatte/Zpěv o Hubalovi*. Praha 1979, s.59.

¹⁷⁴ WAŃKOWICZ, M. *Westerplatte/Zpěv o Hubalovi*. Praha 1979, s.59.

¹⁷⁵ WAŃKOWICZ, M. *Westerplatte/Zpěv o Hubalovi*. Praha 1979, s.60.

¹⁷⁶ WAŃKOWICZ, M. *Westerplatte/Zpěv o Hubalovi*. Praha 1979, s.66.

¹⁷⁷ WAŃKOWICZ, M. *Westerplatte/Zpěv o Hubalovi*. Praha 1979, s.67.

¹⁷⁸ WAŃKOWICZ, M. *Westerplatte/Zpěv o Hubalovi*. Praha 1979, s.68.

¹⁷⁹ WAŃKOWICZ, M. *Westerplatte/Zpěv o Hubalovi*. Praha 1979, s.67.

¹⁸⁰ WAŃKOWICZ, M. *Westerplatte/Zpěv o Hubalovi*. Praha 1979, s.69.

Němci si vylámali zuby a museli vymyslet novou koncepci. Wańkowicz přirovnává posádku Westerplatte ke hmyzu. Hmyzu vosou ochromenému, ale ne usmrčenému, hmyzu, který se chystá požírat vosí larvy¹⁸¹. Až z Královce přiletěla elitní jednotka *Pionierlehrbatalion*¹⁸². Ubránili se i železniční cisterně s naftou, která měla podle plánu sklad zaplavit a vypálit¹⁸³. Sedmý den svolává major Sucharski své muže a vyhlašuje poslední rozkaz znějící „Nařizuji kapitulaci!“¹⁸⁴. Po kapitulaci a zajetí se major Sucharski setkává s oberstleutnantem Henckem, velitelem *Pionierlehrbatalionu*, a ten jemu a jeho mužům vyjadřuje obdiv. Stejně tak generál Eberhardt¹⁸⁵. O něco později předává major Westerplatte Němcům. Ti se ptají na pancéřové věže a další pozice, které předpokládali, ale které tam nikdy nebyly. Němci nevycházejí z údivu¹⁸⁶.

Další část knihy pojednává o Majoru Hubalovi a jeho partyzánské skupině Hubalčících¹⁸⁷.

---

¹⁸¹ WAŃKOWICZ, M. *Westerplatte/Zpěv o Hubalovi*. Praha 1979, s.70.

¹⁸² WAŃKOWICZ, M. *Westerplatte/Zpěv o Hubalovi*. Praha 1979, s.71.

¹⁸³ WAŃKOWICZ, M. *Westerplatte/Zpěv o Hubalovi*. Praha 1979, s.72.

¹⁸⁴ WAŃKOWICZ, M. *Westerplatte/Zpěv o Hubalovi*. Praha 1979, s.74.

¹⁸⁵ WAŃKOWICZ, M. *Westerplatte/Zpěv o Hubalovi*. Praha 1979, s.76.

¹⁸⁶ WAŃKOWICZ, M. *Westerplatte/Zpěv o Hubalovi*. Praha 1979, s.77.

¹⁸⁷ Major Henryk Dobrzański aka "Hubal" (22.6.1897–30.4.1940). Partyzánská jednotka *Hubalczycy* pod velením maj.Hubala vzniknuvši z trosek 110. záložního hulánského pluku. Nejdříve pluk pod vedením ppluk.Dąbrowskeho nejdříve odmítl ústup do Litvy a vydal se na pomoc Varšavě. Po neúspěchu Dąbrowski vydal rozkaz k rozpuštění pluku. Hubal a několik desítek dalších odmítlo uposlechnout rozkaz a rozhodli se bojovat "na vlastní pěst". Stali se tak první významnější partyzánskou jednotkou. Po smrti maj.Hubala (30.4.1940) se většina členů zařadila do domácího "Podzemního hnutí" .

zdroj: KOLAŘÍK, S. *Hubalczycy*. www.valka.cz. 6.6.2008 [cit. 2009-24-06] dostupný z WWW: <<http://forum.valka.cz/viewtopic.php/t/72554>>

5.3 Ülo Tuulik (Pobaltí - Estonsko)

5.3.1 O autorovi

Ülo Tuulik; estonský prozaik a publicista se narodil roce 1940 na ostrově Abruca jako jedno ze čtyř dětí Kaarla Tuulika, učitele ve vesnici Karuste, v jižní části poloostrova. Má starší sestru Salme, bratra-dvojče Jüriho (taktéž spisovatele) a mladšího bratra Enna. Vystudoval filologii v Tartu. Do povědomí se zapsal svojí druhou knihou *Saastumine* (Špinavost, 1970). Poměrně dlouho se plavil na moři jako námořník. Výstupem z toho byly tři knihy – Africké horké moře (1965; *Aafrika kuum meeri*), *Vihm Gibraltar* (1972) a *Dopisy z Atlantického oceánu* (1979; *Atlantidikirjad*). Publicistickou a novinářskou práci shrnuje kniha *Vysoké nebe* (1985; *Kõrge taevas*), což je výběr ze série esejů, črt a dopisů z cest nazvané *Kohtumisi kuulsate inimestega* (Setkání se slavnými lidmi). *Kuidas kuulata tormi* (Jak naslouchat bouři, 1980) je kniha s tematikou sportu, námořnictví a literatury.

Bezesporu nejvýznamnější knihou je však jeho jediný román *Sõja jalus* (Jalovec i sucho přečká nebo Ve vleku války, 1974, česky 1984). „Jalovec“ je dokumentaristický román kombinující vlastní vzpomínky na evakuaci poloostrova Sõrve a vzpomínky mnoha dalších lidí sesbírané v poválečných letech. Díky autentickým výpovědím a vkladu vlastního prožitku je možno z knihy vyčíst mnoho o aktuálních pocitech a mentalitě těchto lidí. Kniha byla zdramatizována a Tuulik za ni získal několik ocenění.

5.3.2 Nástin reálií

Klíčovým je v knize místo autorova dětství, poloostrov Sõrve, úzká 32 km dlouhá „nudle“¹⁸⁸ vybíhající jihozápadním směrem z největšího estonského ostrova Saaremaa a oddělující Rižský záliv od samotného Baltu.

Právě zde na Sõrve měl proběhnout jeden z německých pokusů zachránit v Pobaltí aspoň něco. Německé nejvyšší velení rozhodlo o urychlené evakuaci celé oblasti. 27.10.1944 byl poloostrov během půl dne vyklizen od civilního obyvatelstva, aby se zde mohlo „bezpečně válčit“. Tito muži i ženy, staří i mladí společně, namačkáni na lodích, pluli po moři do Velkého Německa. Tam byli rozeseti po různých táborech nebo opuštěných zemědělských budovách, často v podmínkách horších než v kanále. Po půl roce se sõrveští začali vracet domů. Domov jim však připomínaly nanejvýš ty nezničitelné keře jalovců. Domů se jich vrátila ani ne polovina.

---

¹⁸⁸ Sõrve má v nejširším místě pouhých 10km

5.3.3 Ůlo Tuulik – Jalovec i sucho přečká (*Sõja jalus*)

Kniha Jalovec i sucho přečká je určitým dokumentem doby¹⁸⁹, protože se snaží čtenáři přiblížit pocity a vnitřní boje lidí, pro které je jejich poloostrov celým životním prostorem, a který by povětšinou nikdy sami od sebe neopustili. Popisuje lidi, jež museli opustit domy, kde žili jejich rodiče, dědové i pradědové; kde se narodili, žili a chtěli i zemřít. Tuulik citlivě kombinuje vlastní vzpomínky se vzpomínkami dalších pamětníků, které dlouhá léta sbíral při jejich návštěvách. Občas vzpomínkové jádro knihy prokládá faktografickými pasážemi o ostrově nebo o dějinných souvislostech.

Hned prvními větami nás autor hodí do děje jako do vody. 27. října 1944 vyhání německá armáda jeho rodinu, stejně jako tisíce dalších, z domovů do noci. Čtyřletá dvojčata Ůla a Jüriho vezl na trakaři jakýsi německý voják, rodiče s mladším bratrem Ennem a starší sestrou Salme šli za nimi. Tuulik popisuje, jak jeho moudrý a hrdý otec dává mlčením najevo svoji morální převahu, avšak nadarmo. Přirovnává to k Vercorsově knize *Moře mlčí*¹⁹⁰. Postupně popisuje další konkrétní případy. Na straně 26 popisuje scénu, jak matka peče svým dětem chleby na cestu, ale vojáci je násilím vytáhli z domu, a jak chvíli poté chleby zčernaly na uhel. Byl to snad symbol onoho vypálení kořenů? Nebo jak se občané Karuste sešli ve třídě jeho otce (učitele) a zpívali národní písně. Tuulik jejich zpěv přirovnává ke zpěvu muzikantů na potápějícím se Titaniku, a to nejen z důvodu, že zpívali stejnou melodii¹⁹¹.

Obyvatelé odcházející do nedobrovolného exilu byli houfně naháněni na lodě všeho druhu. Podrobně popisuje zkázu parníku *Bremenhaven* v pondělí 30. října 1944 mířícího do přístavu Gdaňsk. Tři hodiny před cílem na parník zaútočily sovětské stíhačky. V troskách našlo smrt téměř 5000 osob, včetně ženy Hindreka Pruula z vesnice Soodevahe. Tato žena s krutým osudem se v knize objevuje několikrát. Žena Hindreka Pruula, matka, našla smrt, když uhořela s kufry u nohou a dětmi v náručí¹⁹². Stejně tak se knihou vine červená nit příběhu Hermanna Tehu. Hermann byl šestnáctiletý mladík, který se jenom ocitl v nesprávnou dobu na nesprávném místě. Byl bezdůvodně zastřelen německou hlídkou. Zůstal ležet na okraji pole. O Hermannovi se ve svých vzpomínkách zmiňuje i Melita Mägiová¹⁹³. Autor v rámci přípravy na knihu kromě vlastních vzpomínek a studia pramenů obcházel pamětníky. Navštívil jich desítky.

¹⁸⁹ SLABIHOUDOVÁ, N. a kol.. *Slovník pobaltských spisovatelů*. Praha 2008. s.251.

¹⁹⁰ Vercors - vl.jménem Jean Bruller (1902-1991), francouzský prozaik, esejista, kreslíř a odbojář. Proslavil ho román *Moře mlčí* (1945; *Le Silence de la mer*) o protifašistickém odboji.

¹⁹¹ TUULIK, Ů., *Jalovec i sucho přečká*. Praha 1984. s.24.

¹⁹² TUULIK, Ů., *Jalovec i sucho přečká*. Praha 1984. s.78.

¹⁹³ TUULIK, Ů., *Jalovec i sucho přečká*. Praha 1984. s.111.

Lidé z ostrova Sörve byli po převozu do Německa umisťováni do táborů, opuštěných hospodářských stavení a na další místa. Autor popisuje život v jejich umístění, v opuštěném statku Klein Lubs, jak se tam mačkali, jak zažili porod a jak se poblíž odehrál vojenský střet. Viděl to, jak Estonci mučení hladem zpronevěřili tele, tajně ho zabili a riskantně přenášeli přes led. Ukázkou necitelnosti německých vojáků bylo, když Marie Kajju nechtěla pohřbít své novorozené dítě v krabici od hřebíků a Němci v dílně jí odmítli pro dítě udělat rakvičku, protože nebyla Němka. Rakvičku jí ale nakonec stloukli. Kolik toho potřebuje kojenec...?¹⁹⁴

Mluví o tom, jak Hitler své generály ve vedení armádní skupiny Nord „měnil až vyměnil“¹⁹⁵. Když velitel odmítl jít s mužstvem na jistou smrt, tak byl jednoduše vyměněn. Vystřídalo se jich několik; Lindemann, Friessner, nebo Schörner. O pokračování války v Pobaltí se jednalo i v Hitlerově *Vlčím doupěti*¹⁹⁶ dne 20. července.1944. A když generál Heusinger téměř přesvědčil Vůdce o stažení vojsk, ručička hodin zrovna ukazovala 12:42¹⁹⁷. Ve stejný čas vybuchla von Stauffenbergova bomba¹⁹⁸ a na ukončení operací v Pobaltí se nedostalo. Spolu s tím se na několika místech zabývá několika konkrétními bitvami. Asi nejvýznamnější byl masakr u vesnice Tehumardi¹⁹⁹ nebo vylodění v oblasti Kuressaare. Během tohoto vylodění zahynul jistý Valter Toodo, několikrát v knize zmíněný. Autor popisuje nejen to, jak Valter zůstal sedět zakrvácený na pláži, ale na jiném místě²⁰⁰ i bolest jeho otce Andrese Tooda ze ztráty syna a hořkosti jeho vzpomínek a nadějí, jež chtěl do syna vložit. Značný prostor je také věnován poloodborným rozborům vojenských akcí.

Když válka skončila, obyvatelstvo se složitě vracelo do svých domovů. Po cestě si zažili mnoho útrap a cesta byla mnohdy velmi zdlouhavá. Na straně 160 je zmínka o pastoru Eduardu Suurhansovi, který putoval z ostrova Rügen do přístavu Kuivastu celých 59 dní. Opravdu na cestě byl však pouze dní 14, zbylý měsíc a půl strávil různým čekáním. Po cestě docházelo k častému rabování²⁰¹ nebo zabírání opuštěných obydlí.

---

¹⁹⁴ TUULIK, Ů., *Jalovec i sucho přečká*. Praha 1984. s.140.

¹⁹⁵ TUULIK, Ů., *Jalovec i sucho přečká*. Praha 1984. s.41.

¹⁹⁶ Vlčí doupě (německy *Wolfsschanze*) je kódové označení pro Vůdcův hlavní stan který se nacházel u obce Kętrzyn (německy Rastenburg) ve Východním Prusku.

¹⁹⁷ TUULIK, Ů., *Jalovec i sucho přečká*. Praha 1984. s.41.

¹⁹⁸ Neúspěšný pokus o atentát na Adolfa Hitlera, po spiknutí a vypracování „Operace Valkýra“ – plán převzetí moci v Německu nastražil plk.Claus Schenk von Stauffenberg bombu poblíž Vůdce, ta jej však pouze zranila.

¹⁹⁹ 8.10.1944 se střetl 917.střelecký pluk a 67.pluk německé pěchoty s Estonským střeleckým sborem.

²⁰⁰ TUULIK, Ů., *Jalovec i sucho přečká*. Praha 1984. s.164.

²⁰¹ TUULIK, Ů., *Jalovec i sucho přečká*. Praha 1984. s.158.

Gesta. To je to, co pomáhalo vystěhovalcům nějak čelit svému trápení. Tahali s sebou například nemohoucího starce. Slíbili mu, že zemře doma. Zemřel ale po cestě. Chvíli jej sice ještě nesli sebou, ale poté jej pohřbili. Nestihli mu však postavit kříž. Tři děti nacpali do jedné rakve, aby se šetřilo prkny²⁰². Jiným a působivým příkladem byl chlapec putující pěšky, jemuž sílu mu dodávala myšlenka, že nohy si umyje až doma, v řece Emajögi²⁰³

Kniha je často chaoticky uspořádaná, ale stále se, více či méně, projevuje jediný základní fakt. Že evakuovaní obyvatelé žili celou dobu s jedinou myšlenku. – vrátit se domů, na svoji rodnou rovnou zem, ke svému moři, do domů, které postavili jejich rodiče a prarodiče. Ukazuje silné vlastenectví a lásku k zemi. To se v době vzniku knihy velmi hodilo socialistickému zřízení potřebujícímu ukázat sílu jednotlivce a jeho lásku a pouto k rodné zemi.

---

²⁰² TUULIK, Ü., *Jalovec i sucho přečká*. Praha 1984. s.124.

²⁰³ TUULIK, Ü., *Jalovec i sucho přečká*. Praha 1984. s.168.

6. Závěr

Ve všech třech knihách je jasné vyústění, že faktičnost moře v životě lidí z této oblasti pravděpodobně nelze nijak z jejich naturelu odstranit či ho potlačit. Jednoduše k sobě patří. Dle předpokladu se nejsilněji spojitost s mořem projevila v díle Ü. Tuulika. A nejméně u G. Grasse. Tento fakt připisují především rozdílnosti prostředí, ze kterých pocházeli či v něm žili. Tuulik to měl k moři vždycky „coby kamenem dohodil“, oproti tomu u Grasse se spíše projevuje svébytné prostředí jeho rodného města Gdaňska. Samozřejmě, objevuje se zde neustálá přítomnost Gdaňsku-přístavu, ale takový důraz jako kupříkladu u Tuulika zde nenajdeme. Spíše je moře spojováno s dětstvím, kdy na pobřeží a plážích trávil volný čas. Nebo naopak když jej jako příslušník PVO bránil. Podobně je to i u Wańkowicze, který však, sám přímo nezúčastněn (a také nezakořeněn), více používá u popisu svých hrdinů modelu ovlivnění dobou než ovlivnění prostředím. A zaměřuje se spíše na dějovou linku na úkor linky lyricky-popisné, která je třeba v Tuulikově díle zastoupena bohatě i za zbylé dvě knihy.

Také se mi potvrdilo to, že občas není lehké vypořádat u autora jeho roli v souvislostech. Kvůli tomuto jsem mj. vybíral autory děl. Grass vystupoval jako zástupce strany agresora a následně poraženého. Wańkowicz je nezávislým pozorovatelem, který o svoji neutralitu okamžitě přichází, ale stále zůstává tím, kdo se toho osobně nezúčastnil a má možnost nadhledu zvnějška. Faktu že tuto možnost využívá opravdu minimálně, se však nelze divit. Poslední z trojice, Ülo Tuulik, je zástupcem toho, kdo to viděl z pozice postiženého a poškozeného. Ale také toho, který může touto zkušeností připojit své práci osobní rozměr. Připodobnil bych tuto trojici ke dvěma sportovcům (Grass, Tuulik) a divákovi v hledišti (Wańkowicz). Ti dva mají přímý zážitek ze hry a ta je vtahuje. Naproti tomu Wańkowicz sedí na tribuně a dívá se. Má možnost posoudit hru z vnějšku, ale nemá možnost se do ní aktivně zapojit. Může pouze fandit některé straně. Ve stejné pozici jsme i my. Také už můžeme pouze někomu stranit.

7. Zdroje a použitá literatura

Použitá literatura (řazeno abecedně):

- KOVÁŘÍKOVÁ, Alena. *Úvod do studia německé literatury*. Plzeň: Vydavatelství Západočeské univerzity, 1998. 92 s. ISBN 80-7082-436-0.
- KOWALCZYK, Małgorzata - POSLEDNÍ, Petr. *Jákobův žebřík. Polská literatura v letech 1945-1989*, Červený Kostelec: Pavel Mervart, 2008; 413 s. ISBN 978-80-86818-80-1
- MIROWICZ, Ryszard. *Edward Rydz-Śmigły: działalność wojskowa i polityczna*. Warszawa: Instytut Wydawniczy Związków Zawodowych, 1988. ISBN 83-202-0603-0
- MÜLLER, Helmut - KRIEGER, Karl-Friedrich - VOLLRATH, Hanna. *Dějiny Německa*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1995. 589 s. ISBN 80-7106-125-5.
- PAROLEK, Radegast; *Literatury národů sovětského Pobaltí – příloha Metodického zpravodaje 1/1972*; Praha: 1972. 66s.
- ŘEZNÍK, Miloš. *Stručná historie států - Polsko*. Praha: Libri, 2002, 228s. ISBN 80-7277-129-9
- SLABIHOUDOVÁ, Naděžda, VLČKOVÁ, Alena, ŠTOLL, Pavel. *Slovník pobaltských spisovatelů*. Praha: Libri, 2008, 312s. ISBN 978-80-7277-374-9
- ŠVEC, Luboš, MACURA, Vladimír, ŠTOL, Pavel. *Dějiny pobaltských zemí*. Praha : Nakladatelství Lidové noviny, 2001. 423s. ISBN 80-7106-154-9
- TOPOLSKI, Jerzy. *Historia Polski*. Poznaň: Wydawnictwo Poznańskie, 2003, 343s. ISBN 83-7177-200-9
- ZIMÁK, Alexandr. *Hanza*. Praha: Libri, 2002, 250s. ISBN 80-7277-107-8
- *Širým světem: Zeměpisný měsíčník*. Ročník XIV. Praha: Československá grafická unie, 1937.

Beletrie (řazeno abecedně)

- GRASS, Günter. *Při loupání cibule*. Brno: Atlantis, 2007, 360s. ISBN 978-80-7108-294-1
- TUULIK, Ůlo. *Jalovec i sucho přečká*. Praha: Naše vojsko, 1984, 187s.
- WAŃKOWICZ, Melchior. *Westerplatte / Zpěv o Hubalovi*. Praha: Vyšehrad, 1979, 182s.

Online dokumenty (řazeno abecedně) :

- BALÍK, Stanislav . *Texty ke studiu obecných dějin státu a práva III.* .1987,
Dostupný z WWW: <<http://klempera.tripod.com/nzakon1.htm>>.
- ČMEJRKOVÁ, Anna . *Litevci literatuře věří : Rozhovor s Vaidasem Šeferisem. PLAV : Měsíčník pro světovou literaturu*
Dostupný z WWW: <<http://www.svetovka.cz/archiv/2008/09-2008-rozhovor.htm>>
- HRAJNOHOVÁ, Manuela. *pvh.ff.cuni.cz : Exkurze Katedry pomocných věd historických a archivního studia Filozofické fakulty Univerzity Karlovy v Praze do Litvy a Lotyšska v roce 2006 - referáty*
Dostupný z WWW:
<http://pvh.ff.cuni.cz/exkurze06/referaty/hrajnohova_klajpeda.pdf>.
- RŮČKOVÁ, Markéta. *pvh.ff.cuni.cz : Exkurze Katedry pomocných věd historických a archivního studia Filozofické fakulty Univerzity Karlovy v Praze do Litvy a Lotyšska v roce 2006 - referáty*
Dostupný z WWW:
<http://pvh.ff.cuni.cz/exkurze06/referaty/ruckova_druha_svetova.pdf>.
- VÄLJATAGA, Märt . *Literary perspectives: Estonia : Waiting for the Great Estonian Novel . Eurozine*
Dostupný z WWW: <<http://www.eurozine.com/articles/2007-06-30-valjataga-en.html>>. Český překlad Martiny Neradové vyšel v časopise HOST 1/2009
- *Bericht über eine Besprechung (Schmundt-Mitschrift)* .
Dostupný z WWW: < <http://www.ns-archiv.de/krieg/1939/schmundt/23-05-1939-schmundt.php>>.
- *Reichsgesetzblatt*
Dostupný z WWW: <<http://klempera.tripod.com/ngesetz1.htm>>.
- *14. okólnik Prezesa Rady Ministrów F. Sławoj - Składkowskiego z dnia 13 lipca 1936 r. . Wydział Prawa i Administracji UW*
Dostupný z WWW:
<http://www2.wpia.uw.edu.pl/files//IHP_ogloszenia/Histiria_ustroju_jastrzeb/14.%20ok%C3%B3lnik%20Prezesa%20Rady%20Ministr%C3%B3w%20F.%20S%C5%82a%20woj%20-%20Sk%C5%82adkowskiego%20z%20dnia%2013%20lipca%201936%20r.%20%20.pdf>

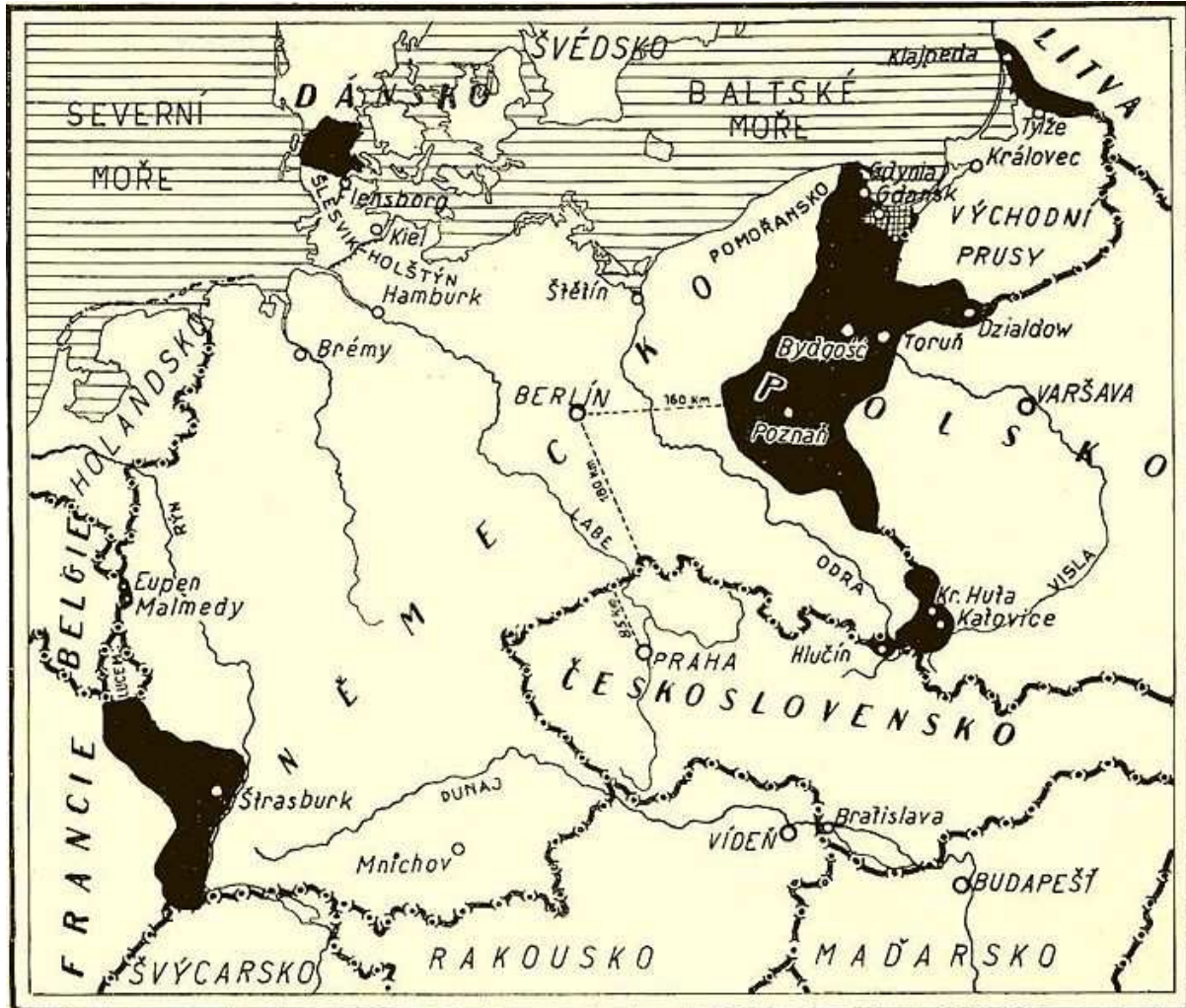
Online zdroje:

- <http://cs.wikipedia.org>
- <http://pl.wikipedia.org>
- <http://en.wikipedia.org>
- <http://et.wikipedia.org>
- <http://www.eurozine.com>
- <http://klempera.tripod.com>
- <http://www.ns-archiv.de>
- <http://pvh.ff.cuni.cz>
- <http://www.svetovka.cz>

PŘÍLOHY

Příloha č.1

Německé ztráty po První světové válce

Zeměpisný měsíčník Širým světem, ročník XIV, 1937

[online; 19.6.2009] <http://cs.wikipedia.org/wiki/Soubor:Territorial_losses_of_Germany.jpg>

- „Polský koridor“ je území západně od Svobodného města Gdaňska (Gdaňsk je to území s mřížkovou výplní)

Příloha č.2

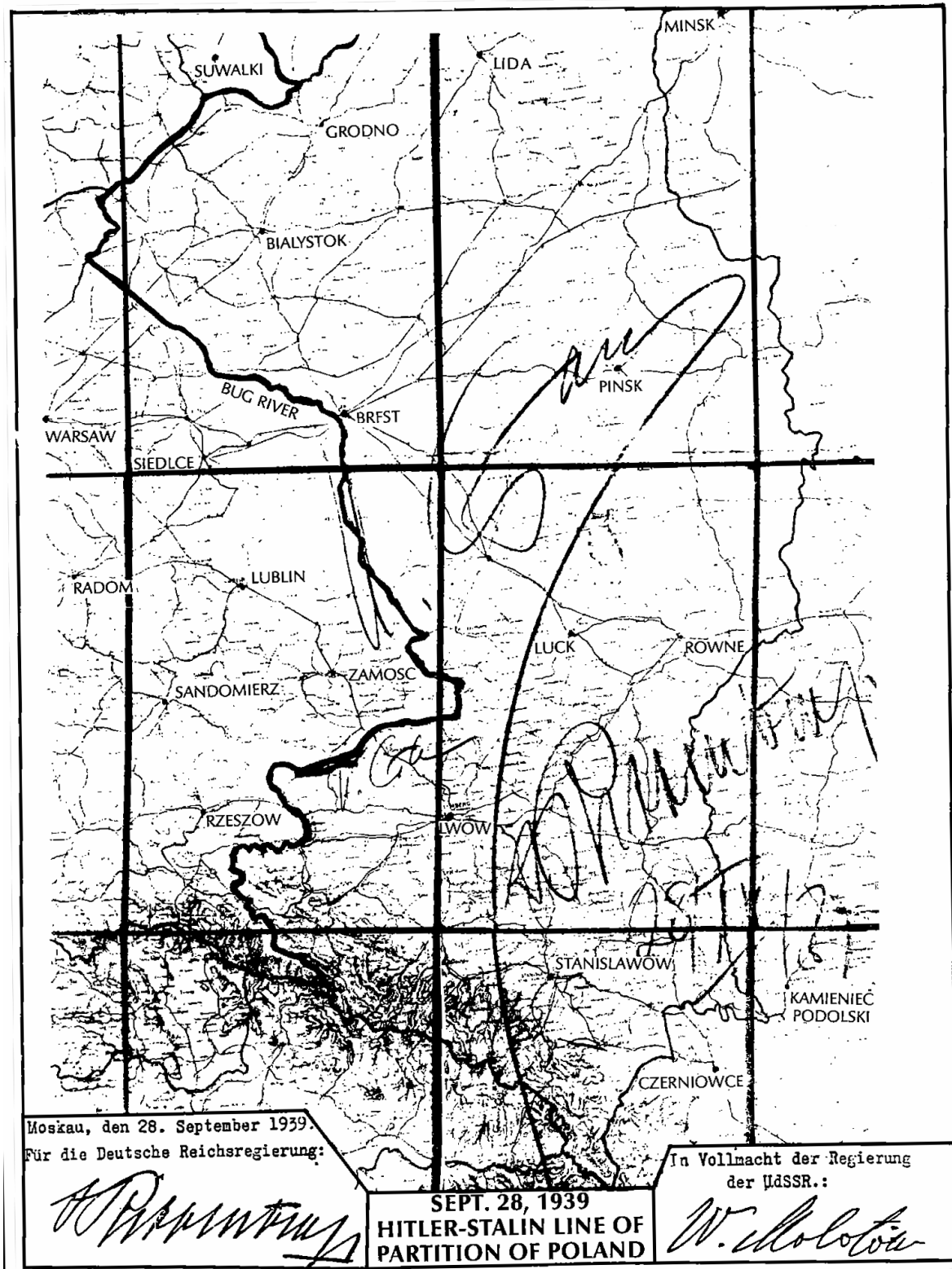
Náčrtek „Polského koridoru“ - pruhu polského území a Svobodného města Gdaňsk oddělujícího Východní Prusko od Německa. V nejužším místě bylo toto území široké pouhých 40km. V 30.letech existovaly i plány na propojení pontonovým mostem.

upraveno na základě mapy (pod GNU licencí) z
<http://en.wikipedia.org/wiki/File:Polish_Corridor.png>

Příloha č.3

Mapka z přílohy Paktu Molotov-Ribbentrop zobrazující hraniční linii při dělení Polska
Kopie mapy pochází z roku 1946 kdy byla pořizena během procesu s von Ribbentropem a Göringem

[online 21.6.2009] < http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Molotov-Ribbentrop_Pact_showing_the_new_German-Soviet_border_Sept_28_1939_.png >

Reichsbürgergesetz

§ 1

(1) Staatsangehöriger ist, wer dem Schutzverband des Deutschen Reiches angehört und ihm dafür besonders verpflichtet ist.

(2) Die Staatsangehörigkeit wird nach dem Vorschriften des Reichs- und Staatsangehörigkeitsgesetzes erworben.

§ 2

(1) Reichsbürger ist nur der Staatsangehörige deutschen oder artverwandten Blutes, der durch sein Verhalten bewiest, dass er gewillt und geeignet ist, in Treue dem Deutschen Volk und Reich zu dienen.

(2) Das Reichsbürgerrecht wird durch Verleihung des Reichsbürgerbriefes erworben.

(3) Der Reichsbürger ist der alleinige Träger der vollen politischen Rechte nach Massgabe des Gesetzes.

Zákon o říšském občanství

§ 1

(1) Státním příslušníkem je ten, kdo náleží do ochranného svazku Německé říše a je jí za to zvláště zavázán.

(2) Státní příslušnost se získá podle ustanovení zákona o říšské a státní příslušnosti.

§ 2

(1) Říšským občanem jest pouze státní příslušník německé nebo příbuzné krve, který dokazuje svým chováním, že je ochoten a schopen věrně sloužit německému národu a říši.

(2) Říšského občanství se nabývá propůjčením listiny o říšském občanství.

(3) Říšský občan je jediným nositelem v zákonech stanovených plných politických práv.

- Reichsgesetzblatt.1935, Seite 1146. [online]. [cit. 2009-06-22].
Dostupný z WWW: <<http://klempera.tripod.com/ngesetz1.htm>>.
- BALÍK, Stanislav . *Texty ke studiu obecných dějin státu a práva III.* .1987, str.342-343. [online]. [cit. 2009-06-22].
Dostupný z WWW: <<http://klempera.tripod.com/nzakon1.htm>>.

Gesetz zum Schutze des deutschen Blutes und der deutschen Ehre

Durchdrungen von der Erkenntnis, dass die Reinheit des deutschen Blutes die Voraussetzung für den Fortbestand des Deutschen Volkes ist, und beseelt von dem unbeugsamen Willen, die Deutsche Nation für alle Zukunft zu sichern, hat der Reichstag einstimmig das folgende Gesetz beschlossen, das hiermit verkündet wird:

§ 1

(1) Eheschliessungen zwischen Juden und Staatsangehörigen deutschen oder artverwandten Blutes sind verboten. Trotzdem geschlossene Ehen sind nichtig, auch wenn sie zur Umgehung dieses Gesetzes im Ausland geschlossen sind.

(2) Die Nichtigkeitsklage kann nur der Staatsanwalt erheben.

§ 2

Ausserehelicher Verkehr zwischen Juden und Staatsangehörigen deutschen oder artverwandten Blutes ist verboten.

§ 3

Juden dürfen weibliche Staatsangehörige deutschen oder artverwandten Blutes unter 45 Jahren in ihrem Haushalt nicht beschäftigen.

§ 4

(1) Juden ist das Hissen der Reichs- und Nationalflagge und das Zeigen der Reichsfarbe verboten.

(2) Dagegen ist ihnen das Zeigen der Jüdischen Farben gestattet. Die Ausübung dieser Befugnis steht unter staatlichen Schutz.

§ 5

(1) Wer dem Verbot des § 1 zuwiderhandelt, wird mit Zuchthaus bestraft.

(2) Der Mann, der dem Verbot des § 2 zuwiderhandelt, wird mit Gefängnis oder mit Zuchthaus bestraft.

(3) Wer den Bestimmungen der §§ 3 oder 4 zuwiderhandelt, wird mit Gefängnis bis zu einem Jahr und mit Geldstrafe oder mit einer dieser Strafen bestraft.

Zákon o ochraně německé krve a německé cti

Proniknut poznáním, že čistota německé krve je předpokladem další existence německého lidu, a prodchnut neochvějnou vůlí, zabezpečiti německý národ pro všechnu budoucnost, usnesl se říšský sněm jednohlasně na následujícím zákoně, který se tímto vyhlašuje:

§ 1

(1) Sňatky mezi židy a státními příslušníky německé nebo druhově příbuzné krve jsou zakázány. Manželství uzavřená proti tomuto zákonu jsou neplatná, i když byla k obcházení zákona uzavřena v cizině.

(2) Žalobu na prohlášení manželství za neplatné může podat pouze státní návladní.

§ 2

Mimomanželský styk mezi židy a státními příslušníky německé nebo druhově příbuzné krve je zakázán.

§ 3

Židé nesmějí ve své domácnosti zaměstnávat státní příslušníky německé nebo druhově příbuzné krve mladší 45 let.

§ 4

(1) Židům se zakazuje vztyčovat říšské a národní vlajky a užívání říšských barev.

(2) Užívání židovských barev je jim naproti tomu dovoleno. Výkon těchto oprávnění je pod státní ochranou.

§ 5

(1) Kdo jedná proti zákazu § 1, bude potrestán kázníci.

(2) Muž, který jedná proti zákazu § 2, bude potrestán vězením nebo kázníci.

(3) Kdo jedná proti ustanovení §§ 3 nebo 4, bude potrestán vězením až do jednoho roku a peněžitou pokutou, nebo jedním z těchto trestů.

- Reichsgesetzblatt.1935, Seite 1146. [online]. [cit. 2009-06-22]. Dostupný z WWW: <<http://klempera.tripod.com/ngesetz2.htm>>.
- BALÍK, Stanislav . *Texty ke studiu obecných dějin státu a práva III.* .1987, str.343-344. [online]. [cit. 2009-06-22]. Dostupný z WWW: <<http://klempera.tripod.com/nzakon2.htm>>.

Verordnung zum Reichsbürgergesetz

§ 2

(2) Jüdischer Mischling ist, wer von einem oder zwei der Rasse nach volljüdischen Grosseltern abstammt, sofern er nicht nach § 5, Abs. 2, als Jude gilt. Als volljüdisch gilt ein Grosselternanteil ohne weiters, wenn er der jüdischen Religionsgemeinschaft angehört hat.

§ 5

(1) Jude ist, wer von mindestens drei der Rasse nach volljüdischen Grosseltern abstammt. § 2, Abs. 2, Satz 2 findet Anwendung.

(2) Als Jude gilt auch der von zwei volljüdischen Grosseltern abstammende staatsangehörige jüdische Mischling,

a) der beim Erlass des Gesetzes der jüdischen Religionsgemeinschaft angehört hat oder danach in sie aufgenommen wird,

b) der beim Erlass des Gesetzes mit einem Juden verheiratet war oder sich danach mit einem solchen verheiratet,

c) der aus einer Ehe mit einem Juden im Sinne des Absatzes 1 stammt, die nach dem Inkrafttreten des Gesetzes zum Schutze des deutschen Blutes und der deutschen Ehre vom 15. September 1935 geschlossen ist,

d) der aus dem ausserehelichen Verkehr mit einem Juden im Sinne des Absatzes 1 stammt und nach dem 31. Juli 1936 ausserehelich geboren wird.

Nařízení k zákonu o říšském občanství

§ 2

(2) Židovským míšencem je ten, kdo pochází od jednoho nebo dvou prarodičů, podle rasy plně židovských, není-li podle § 5, odst. 2, židem. Za plně židovského se bez dalšího pokládá prarodič, když příslušel k židovskému náboženskému společenství.

§5

(1) Židem je ten, kdo pochází při nejmenším od tří prarodičů, podle rasy plně židovských. Platí (tu) § 2, odst. 2, věta 2.

(2) Za žida se také pokládá státní příslušník, je-li židovským míšencem, pocházejícím od dvou plně židovských prarodičů,

a) když v době vydání zákona příslušel k židovskému náboženskému společenství nebo potom do něho byl přijat,

b) když v době vydání zákona byl v manželství se židem nebo potom do něho vstoupil,

c) když pochází z manželství se židem ve smyslu odstavce 1, jestliže bylo toto manželství uzavřeno za účinnosti zákona o ochraně německé krve a německé cti ze dne 15. září 1935,

d) když pochází z mimomanželského styku se židem ve smyslu odstavce 1 a narodil se nemanželsky po dni 31. července 1936.

- Reichsgesetzblatt I, Seite 1333; 1938, Seite 1751. [online]. [cit. 2009-06-22]. Dostupný z WWW: <<http://klempera.tripod.com/ngesetz3.htm>>.
- BALÍK, Stanislav . *Texty ke studiu obecných dějin státu a práva III.* .1987, str.344-345. [online]. [cit. 2009-06-22]. Dostupný z WWW: <<http://klempera.tripod.com/nzakon3.htm>>.

14. okólnik Prezesa Rady Ministrów F. Sławoj - Składkowskiego z dnia 13 lipca 1936 r. – 14 oběžník Předsedy Rady Ministrů F. Sławoj – Składkowského ze dne 13.července 1936 [online; cit 09-06-29]. Dostupný z: <http://www2.wpia.uw.edu.pl/files/IHP_ogloszenia/Histiria_ustroju_jastrzeb/14.%20ok%C3%B3lnik%20Prezesa%20Rady%20Ministr%C3%B3w%20F.%20S%C5%82awoj%20-%20Sk%C5%82adkowskiego%20z%20dnia%2013%20lipca%201936%20r.%20%20.pdf> - výřez

volný překlad:

"Na základě vůle Pana Presidenta Polského státu Ignáce Moścického vyhláshuji následující: Generál Smigły-Rydz, ceněný od Maršálka Józefa Pilsudského, jako První obránce národa i hlavní spolupracovník Pana Presidenta Polského státu v řízení lidu, má být v Polsku uznán a ctěn, jako osoba následující hned po Panu Presidentu Polského státu. Všichni funkcionáři včetně předsedy Rady ministrů mu mají vzdát čest a býti poslušní"

Příloha č.8

Tajný doplňkový protokol Smlouvy o neútočení mezi Německou říší a SSSR z 23.8.1939; odstavec 1:

V případě, že na územích patřícím k pobaltským státům (Finsko, Estonsko, Lotyšsko, Litva) dojde k územním nebo politickým změnám, pak hranice zájmových sfér Německa a SSSR je tvořena severní hranicí Litvy. V této souvislosti obě strany uznávají zájem Litvy na Vilniusu a okolí.

Zdroj: ŠVEC, Luboš. *Dějiny pobaltských zemí*. NLN 2001. s.215.

Příloha č.9

Tajný doplněk Smlouvy a uspořádání hranic a o přátelství mezi Německem a SSSR z 28.9.1939

... Tajný doplňující protokol podepsaný 23.zářím 1939 se doplňuje v tom smyslu, že teritorium litevského státu patří do sféry vlivu Sovětského svazu, z druhé strany však provincie Lublín a provincie Varšava patří k okruhu Německé říše (viz mapu, která je přílohou Smlouvy a uspořádání hranic a o přátelství, podepsané dnešního dne). Jakmile vláda SSSR uskuteční mimořádná opatření k ochraně svých zájmů na teritoriu Litvy, je třeba upravit současnou německo-litevskou hranici tak, aby odpovídala přirozené a jednoduché hraniční linii, a to tím způsobem, že litevské území, které leží na přiložené mapě jihozápadně od linie, bude patřit Německu.

Dále se prohlašuje, že hospodářské dohody, které jsou v současné době v platnosti mezi Německem a Litvou, nebudou výše uvedenými opatřeními Sovětského svazu dotčeny.

Zdroj: ŠVEC, Luboš. *Dějiny pobaltských zemí*. NLN 2001. s.215.